

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

=====

ગુજરાત હાઈકોર્ટ, અમદાવાદ
આર/ક્રિમિનલ અપીલ નં. ૧૬૯૩ /૨૦૧૮

મંજૂરી અને સહી માટે:

માનનીય ન્યાયમૂર્તિશ્રી જે.બી. પારડીવાલા

સહી/-

અને

માનનીય ન્યાયમૂર્તિશ્રી એ.સી.રાઓ

સહી/-

=====

૧	શું સ્થાનિક અખબારોના રીપોર્ટ્સને ચુકાદો જોવાની મંજૂરી છે?	હા
૨	રીપોર્ટરને મોકલવામાં આવે કે નહીં?	હા
૩	શું ન્યાયમૂર્તિઓ ચુકાદાની શુદ્ધ નકલ જોવા માંગે છે?	ના
૪	શું આ કેસમાં ભારતીય બંધારણ અથવા તે હેઠળ કરવામાં આવેલા કોઈ હુકમના અર્થઘટન અંગે કાયદાનો કોઈ	ના

	નોંધપાત્ર પ્રશ્ન સમાયેલ છે?	
--	-----------------------------	--

=====

ભરતભાઈ મેઘાભાઈ કોલી

વિરુદ્ધ

ગુજરાત રાજ્ય

=====

ઉપસ્થિતિ:

વકીલ શ્રી જીગર જી. ગઢવી, અપીલકર્તા (ઓ) નંબર ૧ માટે

શ્રી એચ. કે. પટેલ. વિરોધી (ઓ)/પ્રતિવાદી (ઓ) નંબર ૧ માટે

=====

કોરમ: માનનીય ન્યાયમૂર્તિ શ્રી જે.બી. પારડીવાલા

અને

માનનીય ન્યાયમૂર્તિ શ્રી એ.સી.રાઓ

તારીખ:૨૬/૦૨/૨૦૧૯

મૌખિક ચુકાદો

(માનનીય ન્યાયમૂર્તિ શ્રી જે.બી. પારડીવાલા)

૧. હાલની અપીલ દોષિત-આરોપીના કહેવા પર ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૩૦૨ હેઠળ શિક્ષાપાત્ર ગુના માટે છે અને શેસન્સ કેસ નંબર ૮૭/૨૦૧૫(જૂનો કેસ નંબર ૫૪/૨૦૧૨) માં પમા એડીશનલ સત્ર ન્યાયાધીશ, અંજાર, જિલ્લા કચ્છ દ્વારા ૩૦મી જુલાઈ ૨૦૧૮ના રોજ પસાર કરાયેલા દોષિત ઠરાવવાના આદેશ અને સજા વિરુદ્ધ નિર્દેશિત છે.

૨. ઉપરોક્ત આદેશ દ્વારા, વિધવાન અધિક સત્ર ન્યાયાધીશે અપીલકર્તાને ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૩૦૨ હેઠળ સજાપાત્ર ગુના માટે દોષિત ઠેરવ્યો હતો અને પરિણામે તેને રૂ. ૫,૦૦૦ = ૦૦ના દંડ સાથે આજીવન કેદની સજા ફટકારવામાં આવી હતી અને દંડની ચૂકવણી કરવામાં નિષ્ફળતા બદલ છ મહિનાની વધુ સરળ કેદની સજા ફટકારવામાં આવી હતી. જોકે, ટ્રાયલ કોર્ટે અપીલકર્તાને ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૩૨૩ હેઠળ સજાપાત્ર ગુનામાંથી મુક્ત કર્યો હતો.

ફરિયાદીનો કેસ

૩. મૃતકના લગ્ન આરોપી-અપીલકર્તા સાથે થયા હતા. ફરિયાદી પક્ષના કેસ અનુસાર, આરોપી અને મૃતકનું વૈવાહિક જીવન ખુશ નહોતું. આરોપી ઘટનાની

તારીખના થોડા દિવસો પહેલા ચોથા બાળકના જન્મથી નાખુશ હતો.આરોપી તેની પત્ની એટલે કે મૃતક અને બાળકો સાથે ખેતરમાં એક નાનકડી ઝૂંપડીમાં રહેતો હતો.આરોપી વારંવાર મૃતક સાથે ઝઘડા પણ કરતો હતો.આરોપીને તેની પત્નીની વફાદારી અને ચોથા બાળકના પિતૃત્વ અંગે પણ શંકા હતી.ફરિયાદી પક્ષના કેસ અનુસાર, અવ્યવસ્થિત વૈવાહિક જીવનને કારણે આરોપીએ તેમની ઝૂંપડીની અંદર તેની પત્નીને ધારિયા ('ધારિયા') વડે ઇજા પહોંચાડીને હત્યા કરી હોવાનો આરોપ છે.ફરિયાદી પક્ષનો કેસ છે કે આ ઘટના લગભગ ૨૮ મે, ૨૦૧૨ના રોજ સવારે ૧૦: ૩૦ વાગ્યે બની હતી: .ફરિયાદી પક્ષનો એ પણ કેસ છે કે ઘટના સમયે આરોપીઓના પરિવારના સભ્યો હાજર હતા કારણ કે તેઓ બધા આરોપીની ઝૂંપડીની બાજુમાં રહેતા હતા અને તે બધાને ખબર પડી કે આરોપીએ તેની પત્નીની હત્યા કરી હતી.તે જ દિવસે, એટલે કે ૨૮મી મે ૨૦૧૨ના રોજ, આરોપીના પિતા એટલે કે ફ.સા. ૧૩ મેઘાભાઈ કુંભાભાઈ કોલીએ ૨૧: ૪૦ વાગ્યે એફ. આઈ. આર. દાખલ કરી હતી:જોકે પ્રથમ માહિતી આપનાર તરીકે ફ.સા.૧૩ પ્રતિકૂળ બની ગયો હતો, તેમ છતાં તેણે એફ. આઈ. આર. પર તેના અંગૂઠાની છાપ સ્વીકારી હતી, તે જ આંક ૩૬ પરના પુરાવાઓમાં સ્વીકારવામાં આવ્યું હતું.ફ.સા.૧૩ દ્વારા નોંધાયેલી એફ. આઈ. આર. (આંક ૩૬) અહીં નીચે પુનઃઉત્પાદિત કરવામાં આવી છે:

“તારીખ:૨૮/૦૫/૧૨

મારું નામ મેઘાભાઈ કુંભભાઈ કોલી (રાધાની) છે, ૫૫ વર્ષની ઉંમર, વ્યવસાય-ખેતી, ભૂતકિયા માનસંગા વાડી વિસ્તાર, રાપર, જિલ્લા કચ્છ, મોબાઈલ નંબર.૯૯૭૮૦૦૨૩૪૨.

વ્યક્તિગત રીતે પૂછવામાં આવતા, હું મારી ફરિયાદની હકીકતો જણાવું છું કે હું ઉપરોક્ત સરનામે મારા પરિવાર સાથે રહું છું અને હું મારી પોતાની જમીન પર ખેતી કરું છું.મને સાત દીકરીઓ અને બે દીકરા છે.તેમાંથી બાબિબેન સૌથી મોટી છે અને તેમનું વૈવાહિક ઘર કાનમેર ગામમાં છે.ભરત બાબિબેન કરતાં નાનો છે અને તેના લગ્ન ૧૨ વર્ષ પહેલાં સામાજિક રિવાજો અનુસાર સંતાલપુર ગામના કેસરબેન ડી/ઓ દર્શન ગોવા કોલી સાથે થયા છે.આ લગ્નજીવનમાંથી તેમને ચાર પુત્રો છે.સૌથી નાનો સાત દિવસનો છે.સીતાબેન અને સોનીબેન ભરતથી નાની છે અને બંનેના લગ્ન ભરતના સાળા સાથે થયા છે.શાંતિબેન, ડાલિબેન, ભાનુબેન તેમનાથી નાના છે.સૌથી નાનો રમેશ છે.આ ચારેય અપરિણીત છે અને અમે બધા સંયુક્ત પરિવારમાં સાથે રહીએ છીએ.

ભરતના ત્રણ પુત્રો અગાઉ જન્મ્યા હતા અને ચોથા પુત્રનો જન્મ સાત દિવસ પહેલા થયો હતો.ત્યારથી મારો પુત્ર ભરત તેની પત્ની સાથે યોગ્ય રીતે વાત કરતો ન હતો.ચોથા પુત્રના જન્મ પછી, તે ચિંતામાં હોય તેવું લાગતું હતું અને તે તેની પત્ની કેસર સાથે ઝઘડો પણ કરતો હતો.ગઈકાલે

'છઠ્ઠી' ની વિધિ હોવાથી, ભરતની સાસુ, એટલે કે ગલાલબેન, કેસરબેનની કાકી, જેનું નામ જાણીતું નથી, અને કાનમેરમાં રહેતી મારી પુત્રી બાબીબેન ભાગુ કોલી વગેરે આવી હતી. સવારે ભરતની સાસુ અને અન્ય લોકો ગયા હતા. ત્યારબાદ, સવારે લગભગ ૧૦ વાગ્યે, હું મારા ખેતરમાં ઝૂંપડીની સામેની ખાટ પર આરામ કરી રહ્યો હતો, અને મારી દીકરી બાબીબેન, મારી પત્ની અને મારી અન્ય દીકરીઓ ભોજન કરી રહી હતી. ભરત મારી ઝૂંપડીની પાછળ બાંધેલી ઝૂંપડીમાં રહે છે. લગભગ સવારના ૧૦:૩૦ વાગ્યે ભરત અને તેની પત્ની કેસરબેન અને તેમના બાળકો ઝૂંપડીમાં હતા. તે સમયે જ્યારે બાળકો બૂમો પાડી રહ્યા હતા, ત્યારે હું મારી પત્ની હીરાબેન, દીકરીઓ બાબીબેન, શાંતિબેન, ડાલીબેન અને મારા ભાઈ મંજુભાઈ સાથે દોડી ગયો અને ભરતની ઝૂંપડીમાં ગયો અને કેસરને જમીન પર પડેલી જોઈ અને તેના ગળામાંથી લોહી વહી રહ્યું હતું. ભરતના હાથમાં એક ધારીયુ હતું. અમે ધારીયુ દૂર કર્યું. કેસર જીવન માટે સંઘર્ષ કરી રહી હતી. જ્યારે તેણીના ગળામાં ધારીયાના પ્રહારો કરવામાં આવ્યા ત્યારે ભૂટાકિયા ગામના જીવ ચાલક રબારી, જેનું નામ હું જાણતો નથી, તેને કેસરબેનને હોસ્પિટલમાં લઈ જવા માટે ટેલિફોન કરવામાં આવ્યો હતો. ભૂટાકિયા ગામમાં દુકાન ચલાવતા ગોકલ રાજપૂતે ઉપરોક્ત જીવ ડ્રાઈવરને અમારા ખેતરમાં મોકલ્યો. રબારી જીવ લઈને અમારા ખેતરમાં આવ્યો અને કેસરબેનને જીવમાં બેસાડી દેવામાં

આવી.ત્યારબાદ હું, મારી પત્ની અને દીકરી શાંતિ તેને રાપરની ગોસ્વામી હોસ્પિટલમાં લઈ ગયા.ડૉક્ટર તેની સારવાર કરે તે પહેલાં તેણીનું મૃત્યુ થયું હતું.ત્યારબાદ મારી પુત્રવધૂનું અવસાન થયું હોવાથી ડૉ. ગોસ્વામીએ આ વિશે આડેસર પોલીસ સ્ટેશનને જાણ કરી હતી.ત્યારબાદ અમે કેસરના મૃતદેહને રાપરની સરકારી હોસ્પિટલમાં લઈ ગયા અને મૃતદેહને પોસ્ટમોર્ટમ રૂમમાં રાખ્યો હતો.આ ઘટના અમારા ખેતરમાં ભરતના ઝૂંપડીમાં લગભગ સાડા દસ વાગ્યે બની હતી.આ ઘટના દરમિયાન મારી પત્ની હીરાને પણ સામાન્ય ઈજાઓ થઈ હતી.

મારો પુત્ર ભરત તેના ચોથા પુત્રના જન્મથી જ તણાવમાં હતો.દીકરાના જન્મથી જ તે તેની પત્ની સાથે ઝઘડો કરી રહ્યો હતો.તેને ચોથા પુત્રના જન્મના સંબંધમાં તેની પત્ની પર શંકા હતી.આજે, તેણે તેની પત્ની સાથે ઝઘડો કર્યો અને તેના ગળા, ગાલ અને કાન પર ઉઝરડાના પ્રહારો કર્યા અને તેને ગંભીર ઈજા પહોંચાડી જેના કારણે કેસરનું મૃત્યુ થયું.તેથી, મારા પુત્ર ભરત સામે કાનૂની કાર્યવાહી કરવાની મારી ફરિયાદ છે.

મારા દ્વારા સૂચવવામાં આવેલી ઉપરોક્ત ફરિયાદ મને વાંચવામાં આવે છે અને તે જ સાચું અને સાચું છે, હું મારા અંગૂઠાની છાપ અહીં નીચે મૂકું છું.

મારી રુબરુ,

સહી/ – અયોગ્ય

પીએસઆઈ, ભીમસર પોલીસ સ્ટેશન

(કેમ્પ રાપર સીએચસી હોસ્પિટલ રાપર)

(મેઘા કુંભા કોલીની ડાબા હાથનો અંગૂઠાની છાપ)

જ. આરોપીના પિતા દ્વારા નોંધાવવામાં આવેલી એફઆઈઆરના આધારે તપાસ શરૂ થઈ. બે પંચ સાક્ષીઓની હાજરીમાં ઇન્ડવેસ્ટ પંચનામું (આંક ૧૫) દોરવામાં આવ્યું હતું. મૃતકના મૃતદેહને પોસ્ટમોર્ટમ તપાસ માટે મોકલવામાં આવ્યો હતો અને પોસ્ટમોર્ટમમાં જાણવા મળ્યું હતું કે મૃતકની ગરદન પર બહુવિધ ઈજાઓ થઈ હતી. પોસ્ટમોર્ટમ રિપોર્ટ (આંક ૫૯) માં દર્શાવેલ મૃત્યુનું કારણ બહુવિધ ઈજાઓને કારણે હાઈપોવોલેમિક આઘાત તરફ દોરી જતી કાર્ડિયો-રેસ્પિરેટરી નિષ્ફળતા હતું. બે પંચ સાક્ષીઓની હાજરીમાં ગુનાના સ્થળનું પંચનામું (આંક ૧૧) દોરવામાં આવ્યું હતું. બે પંચ સાક્ષીઓની હાજરીમાં પંચનામું (આંક ૩૩) દોરીને પોસ્ટમોર્ટમ સમયે મૃતકના કપડાં અને લોહીના નમૂના એકત્રિત કરવામાં આવ્યા હતા. આરોપીની ૨૯ મે ૨૦૧૨ ના રોજ ધરપકડ કરવામાં આવી હતી અને બે પંચ સાક્ષીઓની હાજરીમાં આરોપીના શરીરનું પંચનામું (આંક ૨૧) દોરવામાં આવ્યું હતું. ઘટનાસ્થળનો નકશો (આંક ૬૭) ૧૧ જુલાઈ ૨૦૧૨ ના રોજ દોરવામાં આવ્યો હતો. આરોપીની ધરપકડ બાદ, બે પંચ સાક્ષીઓની હાજરીમાં ડિસ્કવરી પંચનામું (આંક ૧૯) દોરવામાં આવ્યું હતું. ડિસ્કવરી

પંચનામું (આંક ૧૯) આરોપીના કહેવા પર ગુનાના હથિયારની શોધ અંગે છે. મૃતકના કપડાં તેમજ આરોપીના કપડાંની સાથે ગુનાના હથિયાર અને અન્ય લેખોને રાસાયણિક પૃથ્થકરણ માટે ફોરેન્સિક સાયન્સ લેબોરેટરીમાં મોકલવામાં આવ્યા હતા. સેરોલોજીકલ ટેસ્ટ રિપોર્ટ (આંક ૯૧) મુજબ, મુદ્દામાલ લેખ ધારિયા પર 'બી' બ્લડ ગ્રુપનું માનવ રક્ત મળી આવ્યું હતું. તપાસ દરમિયાન લેવામાં આવેલ અને એફએસએલને મોકલવામાં આવેલ આરોપીના લોહીનો નમૂનો દર્શાવે છે કે આરોપીનું બ્લડ ગ્રુપ 'ઓ' છે. મૃતકનું બ્લડ ગ્રુપ 'બી+' છે.

૫. છેવટે, વિદ્વાન જેએમએફસી, રાપર, કચ્છની અદાલતમાં આરોપી સામે ચાર્જશીટ દાખલ કરવામાં આવી હતી. આ કેસ સેશન્સ કોર્ટ દ્વારા ચલાવવાપાત્ર હોવાથી, જેએમએફસીએ ક્રિમિનલ પ્રોસિજર કોડની કલમ ૨૦૯ હેઠળ કેસ સેશન્સ કોર્ટને સોંપ્યો હતો.

૬. સેશન્સ કોર્ટે આંક ૬ પર આરોપી સામે ચાર્જ ફ્રેમ કર્યો અને આરોપીનું નિવેદન નોંધવામાં આવ્યું. આરોપીએ ચાર્જ સ્વીકાર્યો ન હતો અને ટ્રાયલ ચલાવવાની માંગ કરી હતી.

૭. ફરિયાદી પક્ષે તેના કેસના સમર્થનમાં નીચેના મૌખિક પુરાવા રજૂ કર્યા:

શ્રી. ના	નામ/વર્ણન	સ્થિતિ	પ્રદર્શન કરો	તારીખ
૧	સુરભાઈ કરસનભાઈ રાજપૂત	પંચ સાક્ષી	૧૦	૦૩.૦૩.૧૪
૨	રાણા રામસંગ રાજપૂત	પંચ સાક્ષી	૧૨	૦૩.૦૩.૧૪
૩	શરીફાબેન ભીકુન્હાઈ	પંચ સાક્ષી	૧૪	૧૯.૧૧.૧૪
૪	અશ્વિનભાઈ ભરતસિંહ જાડેજા	પંચ સાક્ષી	૧૮	૧૫.૦૬.૧૪
૫	યોગાભાઈ સુજાભાઈ ગોહિલ	પંચ સાક્ષી	૨૦	૧૭.૧૨.૧૫
૬	અમાદ સુલેમાન હિંગોરાજા	પંચ સાક્ષી	૨૨	૩૧.૧૨.૧૫
૭	સમતા સુરા રાજપૂત	પંચ સાક્ષી	૨૫	૨૫.૦૩.૧૬
૮	નરુભાઈ ગુગાભાઈ કોલી	સાક્ષી	૨૭	૨૫.૦૫.૧૬
૯	રામજીભાઈ પરબતભાઈ હટિયાની (પટેલ)	સાક્ષી	૨૮	૨૧.૦૫.૧૬
૧૦	નાનજીભાઈ રઘુભાઈ હટિયાની (પટેલ)	સાક્ષી	૩૦	૨૧.૦૫.૧૬
૧૧	કરીમભાઈ અમદભાઈ હિંગોરાજા	પંચ સાક્ષી	૩૨	૦૯.૦૯.૧૬
૧૨	મુકેશભાઈ લક્ષ્મણભાઈ ભટ્ટી	પંચ સાક્ષી	૩૪	૦૯.૦૯.૧૬
૧૩	મેઘાભાઈ કુંભાભાઈ કોલી	ફરિયાદી	૩૫	૦૭.૧૦.૧૬
૧૪	મુલજીભાઈ રામજીભાઈ પરમાર	પંચ સાક્ષી	૩૮	૧૭.૦૩.૧૭

૧૫	વેલાભાઈ ધીંગાભાઈ પરમાર (કોલી)	પંચ સાક્ષી	૩૯	૧૭.૦૩.૧૭
૧૬	લવજીભાઈ સંગ્રામભાઈ કોલી	સાક્ષી	૪૦	૧૭.૦૩.૧૭
૧૭	કરશનભાઈ ગોવાભાઈ ઠાકુર	સાક્ષી	૪૧	૦૯.૦૫.૧૭
૧૮	બાબિબેન ભાગુભાઈ કોલી	સાક્ષી	૪૨	૨૦.૦૫.૧૭
૧૯	દયાબેન ભીખાભાઈ કોલી	સાક્ષી	૪૩	૨૦.૦૫.૧૭
૨૦	મંજીભાઈ ભુરાભાઈ કોલી	સાક્ષી	૪૫	૧૬.૦૬.૧૭
૨૧	શાંતિબેન મેઘા કોલી	સાક્ષી	૪૬	૧૬.૦૬.૧૭
૨૨	હીરાબેન મેઘા કોલી	સાક્ષી	૪૭	૧૬.૦૬.૧૭
૨૩	ગાલાલબેન દર્શનભાઈ કોલી	સાક્ષી	૪૮	૦૧.૦૮.૧૭
૨૪	સિતાબેન રામસંગ કોલી	સાક્ષી	૪૯	૦૧.૦૮.૧૭
૨૫	નાનજીભાઈ કરશનભાઈ ઠાકુર	સાક્ષી	૫૦	૦૧.૦૮.૧૭
૨૬	ગોકરભાઈ કુંભાભાઈ મકવાના	સાક્ષી	૫૧	૨૦.૦૯.૧૭
૨૭	વેજીબેન રુદાભાઈ કોલી	સાક્ષી	૫૩	૦૩.૧૦.૧૭
૨૮	સોનલબેન નાનજીભાઈ ઠાકુર	સાક્ષી	૫૪	૦૩.૧૦.૧૭
૨૯	દિનેશભાઈ સબુરભાઈ પરમાર	પોલીસ સાક્ષી	૫૫	૧૧.૧૦.૧૭
૩૦	મુકેશભાઈ કાશીરામભાઈ જોશી	પોલીસ સાક્ષી	૫૬	૧૨.૦૧.૧૮

૩૧	ડો.અરુણકુમાર વિષ્ણુદેવસિંગ કુર્મી	ડોક્ટર સાક્ષી	૫૭	૧૨.૦૧.૧૮ ૩૧.૦૧.૧૮
૩૨	રામશીભાઈ દર્શનભાઈ કોલી	સાક્ષી	૬૧	૧૪.૦૨.૧૮
૩૩	ડો.દેવેન્દ્રગીરી કીર્તિગિરી ગોસ્વામી	ડોક્ટર સાક્ષી	૬૨	૨૭.૦૨.૧૮
૩૪	વિજેશભાઈ બાબુભાઈ પારગી	સાક્ષી (તલાતી મંત્રી)	૬૪	૦૩.૦૪.૧૮
૩૫	રમેશભાઈ ધનાભાઈ પરમાર	પોલીસ સાક્ષી (પી. એસ. ઓ)	૬૮	૦૩.૦૪.૧૮
૩૬	દલસિંગ પોપટભાઈ કનાની	પોલીસ સાક્ષી	૭૧	૧૩.૦૪.૧૮
૩૭	મહેશકુમાર જીવરાજભાઈ ચૌધરી	પોલીસ સાક્ષી	૭૭	૨૫.૦૬.૧૮ ૧૧.૦૭.૧૮
૩૮	મંજુભાઈ મંગલજી દામોર	પોલીસ સાક્ષી	૮૬	૩૦.૬.૧૮
૩૯	કેશભાઈ નાનજીભાઈ પંડ્યા	પોલીસ સાક્ષી (પી. એસ. ઓ)	૮૮	૩૦.૦૬.૧૮

૮. ફરિયાદી પક્ષ દ્વારા નીચેના દસ્તાવેજ પુરાવા રજૂ કરવામાં આવ્યા હતા:

શ્રી નં.	નામ/વર્ણન	પ્રદર્શન કરો	તારીખ
૧	સ્થળનો પંચનામા	૧૧	૨૯.૦૫.૧૨
૨	પંચનામાની તપાસ કરો	૧૫	૨૮.૦૫.૧૨
૩	ડિસ્કવરી પંચનામા	૧૯	૩૦.૦૫.૧૨
૪	આરોપીઓની ધરપકડનો પંચનામા	૨૧	૨૯.૦૫.૧૨

૫	તબીબી નમૂના લેવાનો પંચનામા આરોપી	૨૯	૩૦.૦૫.૧૨
૬	કપડાંની પુનઃપ્રાપ્તિનો પંચનામા અને મૃતક કેસરબેનના લોહીના નમૂના પોસ્ટમોર્ટમનો સમય.	૩૩	૧૬.૦૬.૧૨
૭	ફોર્મ નં.૧૫૪ સાથે મૂળ ફરિયાદ	૩૬	૨૮.૦૫.૧૨
૮	મૃતદેહના પોસ્ટમોર્ટમ માટે ચદી	૫૮	૨૮.૦૫.૧૨
૯	પોસ્ટમોર્ટમ રિપોર્ટ	૫૯	૨૮.૦૫.૧૨
૧૦	મૃત્યુ પ્રમાણપત્રનું કારણ	૬૦	૨૩.૦૬.૧૨
૧૧	સારવાર પ્રમાણપત્ર આપવા માટે ચદી	૬૩	૧૧.૦૮.૧૨
૧૨	ચદી તલાટી-કમ-મંત્રીને મોકલવામાં આવી, ભૂતક્રિયા ગ્રામ પંચાયત, તૈયારી માટે ગુનાના સ્થળનો નકશો	૬૫	૧૧.૦૭.૧૨
૧૩	ચદીએ પી. એસ. આઈ. ભીમસર પોલીસને પત્ર લખ્યો દ્રશ્યના નકશા સાથે સ્ટેશન તલાટી-કમ-મંત્રી દ્વારા તૈયાર કરાયેલ	૬૬	૧૧.૦૭.૧૨

	ગુનો, ભૂતકિયા ગ્રામ પંચાયત.		
૧૪	સ્થાનિક સ્થળનો મૂળ નકશો	૬૭	૧૧.૦૭.૧૨
૧૫	મૃત્યુ રજિસ્ટર No.૫/૧૨ અને ચદીનો અર્ક તપાસ માટે.	૬૯	૨૮.૦૫.૧૨
૧૬	એક્ઝિક્યુટિવ મેજિસ્ટ્રેટને આમંત્રિત કરવા માટે ચદી, મામલાતદાર ઓફિસ, રાપર, ભરવા માટે મૃતક મહિલાના પંચનામાની પૂછપરછ કરો.	૭૨	-----
૧૭	ગુનાની તપાસ કરવા માટે ચદી	૭૮	૨૮.૦૫.૧૨
૧૮	પ્રમાણપત્ર સાથે બાહ્ય પ્રવેશ નાયબ નિયામક, ફોરેન્સિકને સોંપવામાં આવ્યા વિજ્ઞાન પ્રયોગશાળા, રાજકોટ મુદ્દામલની તપાસ.	૭૯	૨૬.૦૬.૧૨
૧૯	પ્રાપ્ત થયાની પુષ્ટિ કરતી રસીદ એફ. એસ. એલ., રાજકોટ દ્વારા મુદ્દામલ.	૮૦	૨૭.૦૬.૧૨
૨૦	ચદીના લોહીનો નમૂનો મોકલવા બદલ	૮૧	૩૦.૦૫.૧૨

	તબીબી તપાસ બાદ આરોપી તબીબી અધિકારી, સરકારી હોસ્પિટલ.		
૨૧	તપાસ સોંપવા બદલ ચઢી.	૮૭	૨૮.૦૫.૧૨
૨૨	શ્રી આર.એમ.દરજી નો મૂળ અહેવાલ, વૈજ્ઞાનિક અધિકારી, એફ. એસ. એલ.-મોબાઈલ વાન	૯૦	-----
૨૩	શ્રી મુદ્દામલનો તપાસ અહેવાલ જે.એ.શાહ, સહાયક નિયામક, ફોરેન્સિક વિજ્ઞાન પ્રયોગશાળા, રાજકોટ, સાથે શ્રીનો સેરોલોજીકલ તપાસ અહેવાલ પી.પી.મકવાણા, વૈજ્ઞાનિક અધિકારી, સેરોલોજી વિભાગ, એફ. એસ. એલ., રાજકોટ.	૯૧	૨૯.૦૮.૧૨

૯. ફરિયાદી પક્ષના મૌખિક તેમજ દસ્તાવેજી પુરાવા પૂર્ણ થયા પછી, સંહિતાની કલમ ૩૧૩ હેઠળ આરોપીનું નિવેદન નોંધવામાં આવ્યું હતું, જેમાં આરોપીએ

જણાવ્યું હતું કે ફરિયાદ ખોટી હતી અને તેને કથિત ગુનામાં ખોટી રીતે ફસાવવામાં આવ્યો છે.

૧૦. ટ્રાયલના અંતે, વિદ્વાન ટ્રાયલ જજે આરોપીને ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૩૦૨ હેઠળ શિક્ષાપાત્ર ગુના માટે દોષિત ઠેરવ્યો હતો અને અગાઉ જણાવ્યા મુજબ તેને સજા ફટકારી હતી.

૧૧. અસંતુષ્ટ હોવાને કારણે, આરોપી-અપીલકર્તા હાલની અપીલ સાથે આવ્યા છે.

આરોપી-અપીલકર્તાની તકરાર

૧૨. અપીલકર્તા વતી હાજર રહેલા વિદ્વાન વકીલ શ્રી જીગર ગઢવીએ ભારપૂર્વક રજૂઆત કરી હતી કે ટ્રાયલ કોર્ટે આરોપીને તેની પત્નીની હત્યાના ગુનામાં દોષિત ઠેરવવામાં ગંભીર ભૂલ કરી છે.તેમણે રજૂઆત કરી હતી કે સુનાવણી દરમિયાન, ફરિયાદી પક્ષ આરોપીઓને કથિત ગુના સાથે જોડવા માટે કોઈ પુરાવા રજૂ કરવામાં નિષ્ફળ ગયા હતા.તે રજૂ કરશે કે ફરિયાદી પક્ષના તમામ સાક્ષીઓ પ્રતિકૂળ બની ગયા.તેમણે રજૂઆત કરી હતી કે જો એવું માનવામાં આવે કે આ ઘટના ઝૂંપડીની અંદર બની હતી, તો પણ તે પોતે જ તેની પત્ની સાથે શું થયું

હતું તે સમજાવવા માટે આરોપી પર સંપૂર્ણ જવાબદારી ખસેડવા માટે પૂરતું નથી.બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, એવી રજૂઆત કરવામાં આવે છે કે ટ્રાયલ કોર્ટે કથિત ગુનામાં આરોપીની સંડોવણી અંગે પ્રથમ દષ્ટિએ શંકા પેદા કરવા માટે નામના લાયક કોઈ પુરાવા આપ્યા વિના પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૧૦૬ લાગુ કરવામાં ગંભીર ભૂલ કરી હતી.

૧૩. શ્રી ગઢવી એ વધુમાં રજૂઆત કરી હતી કે હત્યાના ગુના માટે આરોપીઓને દોષિત ઠેરવવાના હેતુ માટે ટ્રાયલ કોર્ટ દ્વારા એકમાત્ર પુરાવા પર આધાર રાખવામાં આવ્યો છે તે આરોપીના કહેવા પર ગુનાના હથિયારની શોધ છે.તે રજૂ કરશે કે આ સંજોગો પોતે જ આરોપીઓને હત્યા જેવા ગંભીર ગુના માટે દોષિત ઠેરવવા માટે પૂરતા નથી અને ખાસ કરીને જ્યારે પંચ સાક્ષીઓએ ફરિયાદી પક્ષના કેસને ટેકો આપ્યો નથી.તેમણે રજૂઆત કરી હતી કે તે સાચું છે કે જો પંચ સાક્ષીઓ પ્રતિકૂળ બને છે અને પંચનામાની સામગ્રીને સાબિત કરવામાં નિષ્ફળ જાય છે, તો ફરિયાદી પક્ષ હજુ પણ તપાસ અધિકારીના પુરાવા પર પડી શકે છે, જો કે તપાસ અધિકારીએ તેના પુરાવામાં શોધ પંચનામાની સામગ્રીને સાબિત કરી છે.એવી રજૂઆત કરવામાં આવે છે કે તપાસ કરનાર અધિકારી માટે માત્ર એ જ જુબાની આપવી પૂરતી નથી કે આરોપીએ જ્યાં ગુનાનું હથિયાર છુપાવવામાં આવ્યું હતું તે સ્થળ તરફ ધ્યાન દોરવાની ઈચ્છા અને ઈચ્છા વ્યક્ત કરી હોવાથી પંચ સાક્ષીઓની હાજરીમાં આ સંબંધમાં પંચનામા દોરવામાં આવ્યો હતો અને

આખરે આરોપી દ્વારા આપવામાં આવેલી માહિતીથી દોષિત હકીકતની શોધ થઈ હતી. એવી રજૂઆત કરવામાં આવે છે કે તપાસ કરનાર અધિકારી ખાસ કરીને પોલીસ કસ્ટડીમાં આરોપી દ્વારા આપવામાં આવેલું ચોક્કસ નિવેદન શું હતું તે અંગે જુઝાની આપવા માટે બંધાયેલા છે, જે આખરે પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૨૭ હેઠળ સુસંગત ગુનાહિત હકીકતની શોધ તરફ દોરી ગયું અને આરોપી સામેના ગુનાહિત સંજોગોમાંના એક તરીકે તેના પર આધાર રાખી શકાય અથવા તેનો ઉપયોગ કરી શકાય તે પહેલાં પંચનામાની સામગ્રીને સાબિત કરવા માટે પણ બંધાયેલા છે.

૧૪. શ્રી ગઢવીએ વધુમાં રજૂઆત કરી હતી કે ફરીયાદપક્ષ માત્ર એટલું જ રેકૉર્ડ પર લાવી શક્યું છે કે મૃતકને તીક્ષ્ણ કાપવાના હથિયાર દ્વારા બહુવિધ ઈજાઓ થઈ હતી, ખાસ કરીને તેના ગરદનના ભાગે, અને તેનો મૃતદેહ ઝૂંપડીની અંદર પડેલો જોવા મળ્યો હતો. તેમણે રજૂઆત કરી કે માત્ર એટલા માટે કે આરોપી મૃતકનો પતિ છે તે પોતે એ નિષ્કર્ષ પર પહોંચવા માટે પૂરતું નથી કે આરોપી સિવાય અન્ય કોઈએ હત્યા કરી શકે નહીં. તેમણે રજૂઆત કરી કે મૃતક છેલ્લે આરોપી સાથે જોવા મળી હતી તે દર્શાવતું રેકૉર્ડ પર કંઈ નથી.

૧૫. અંતમાં, શ્રી ગઢવીએ રજૂઆત કરી કે હાથ પરનો કેસ એવો છે કે જેમાં કોઈ પુરાવો નથી. શંકા, ભલે ગમે તેટલી મજબૂત હોય, તે સાબિતીનું સ્થાન લઈ શકે

નહીં. ફરીયાદપક્ષ વ્યાજબી શંકાથી પર પોતાનો કેસ સાબિત કરવા માટે બંધાયેલું છે. ઉપર દર્શાવેલા આવા સંજોગોમાં, વિદ્વાન વકીલ પ્રાર્થના કરે છે કે અપીલમાં યોગ્યતા હોવાથી, તેને મંજૂર કરવામાં આવે અને અપીલકર્તાની દોષસિદ્ધિ રદ કરવામાં આવે.

રાજ્યના તરફથી રજૂઆતો:

૧૬. રાજ્ય વતી હાજર રહેલા વિદ્વાન એ.પી.પી. શ્રી એચ. કે. પટેલે રજૂઆત કરી હતી કે ટ્રાયલ કોર્ટે કેસના રેકૉર્ડ પરથી ઉભરતા સંજોગોવશાત પુરાવા પર આધાર રાખીને ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૩૦૨ હેઠળ શિક્ષાપાત્ર હત્યાના ગુના માટે અપીલકર્તાને યોગ્ય રીતે દોષિત ઠેરવ્યો છે. શ્રી પટેલ રજૂઆત કરશે કે જોકે તમામ સાક્ષીઓ હોસ્ટાઈલ થયા હતા, તેમ છતાં રેકૉર્ડ પરના સંજોગોવશાત પુરાવા દર્શાવે છે કે તે માત્ર અપીલકર્તા જ હતો અને અન્ય કોઈ નહીં કે જે હત્યા કરી શકે.

૧૭. વિદ્વાન એ.પી.પી. શ્રી પટેલે સૌપ્રથમ ફરીયાદપક્ષના સાક્ષી ૧૩, એટલે કે આરોપીના પિતાના પુરાવા તરફ આ કોર્ટનું ધ્યાન દોર્યું. તેમણે ધ્યાન દોર્યું કે જોકે ફરીયાદપક્ષના સાક્ષી ૧૩ ને હોસ્ટાઈલ સાક્ષી જાહેર કરવામાં આવ્યા છે, તેમ છતાં તેમણે એફઆઈઆર પર પોતાના અંગૂઠાની છાપ સ્વીકારી છે. આ, વિદ્વાન

એ.પી.પી. ના મતે, ઓછામાં ઓછું એ હકીકત સ્થાપિત કરે છે કે ઘટના પછી પોલીસ સ્ટેશનમાં ફરીયાદપક્ષના સાક્ષી ૧૩ દ્વારા એફઆઈઆર નોંધાવવામાં આવી હતી. વિદ્વાન એ.પી.પી. એ રજૂઆત કરી કે ફરીયાદપક્ષના સાક્ષી ૧૩ એ જુબાની આપી છે કે તેઓ પોલીસ સ્ટેશન ગયા હતા અને એફઆઈઆર નોંધાવી હતી કારણ કે તેમના પુત્ર, એટલે કે અહીંના આરોપીનો, તેની પત્ની, એટલે કે મૃતક સાથે નાનકડો ઝઘડો થયો હતો, અને આવેશમાં આવીને તેઓ પોલીસ સ્ટેશન ગયા અને એફઆઈઆર નોંધાવી. વિદ્વાન એ.પી.પી. એ ત્યારબાદ ધ્યાન દોર્યું કે ફરીયાદપક્ષના સાક્ષી ૧૩ ની સરતપાસમાં, તેમને મુદ્દામાલ ધારિયું બતાવવામાં આવ્યું હતું. ફરીયાદપક્ષના સાક્ષી ૧૩ એ, મુદ્દામાલ ધારિયું બતાવવા પર, કોર્ટ સમક્ષ જણાવ્યું કે ધારિયું તે ન હતું જે ઘટના સમયે ઉપયોગમાં લેવાયું હોય. વિદ્વાન એ.પી.પી. ના મતે, ફરીયાદપક્ષના સાક્ષી ૧૩ એ એવું જણાવવાનો પ્રયાસ કર્યો છે કે આરોપીએ હથિયારથી તેની પત્ની પર હુમલો કર્યો હતો પરંતુ તેને બતાવવામાં આવતા હથિયારથી નહીં.

૧૮. ત્યારબાદ વિદ્વાન એ.પી.પી. એ ફરીયાદપક્ષના સાક્ષી ૨૨ – હીરાબેન મેઘા કોળીના પુરાવા તરફ આ કોર્ટનું ધ્યાન દોર્યું. ફરીયાદપક્ષના સાક્ષી ૨૨ આરોપીની માતા છે. તે પણ હોસ્ટાઈલ થઈ ગઈ છે. તેણીની સરતપાસમાં, તેણીએ જુબાની આપી છે કે તેના પુત્રના લગ્ન લગભગ ૧૫ વર્ષ પહેલાં કેસર (મૃતક) સાથે થયા હતા. ઘટના સમયે, ફરીયાદપક્ષના સાક્ષી ૨૨ ખેતર પર હતી. તેનો પુત્ર ભરત

(આરોપી) અને તેની પત્ની (મૃતક) ખેતરના બીજા છેડે હતા અને રાત્રે સૂવા ગયા હતા. રાત્રિના કલાકોમાં શું બન્યું તેનો તેણીને કોઈ ખ્યાલ નથી. તેણીએ જુબાની આપી છે કે ઘણા લોકો એકઠા થયા હતા અને કેસર (મૃતક) ને હોસ્પિટલમાં ખસેડવામાં આવી હતી જ્યાં તેને મૃત જાહેર કરવામાં આવી હતી. ફરીયાદપક્ષના સાક્ષી રર ના પુરાવાના આ ભાગ પર આધાર રાખીને, વિદ્વાન એ.પી.પી. એ રજૂઆત કરી કે ઓછામાં ઓછું રેકૉર્ડ પર આવ્યું છે કે રાત્રિના કલાકોમાં મૃતક અને આરોપી સાથે હતા, તેઓ સૂવા ગયા હતા અને બીજા દિવસે સવારે મૃતક મૃત હાલતમાં મળી આવી હતી. વિદ્વાન એ.પી.પી. એ ભારપૂર્વક રજૂઆત કરી કે જો મૃતક છેલ્લે આરોપી સાથે જોવા મળી હતી અને જો મૃતદેહ આખરે ઝૂંપડીની અંદર પડેલો જોવા મળે છે, તો આરોપી રાત્રિના કલાકોમાં તેની પત્ની સાથે શું થયું તે અંગે ખુલાસો આપવા માટે બંધાયેલો છે. આવા સંજોગોમાં, શ્રી પટેલના મતે, ટ્રાયલ કોર્ટ પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૧૦૬ ની મદદથી આરોપીને તેની પત્નીની હત્યાના ગુનામાં દોષિત ઠેરવવામાં વાજબી છે. વિદ્વાન એ.પી.પી. શ્રી પટેલે રજૂઆત કરી હતી કે ઉપરોક્ત બાબતોને ધ્યાનમાં રાખીને, આ અપીલમાં કોઈ યોગ્યતા ન હોવાથી તેને ફગાવી દેવામાં આવે અને દોષસિદ્ધિ અને સજાના ચુકાદા અને આદેશને માન્ય રાખવામાં આવે.

વિશ્લેષણ:

૧૯. પક્ષકારો તરફથી હાજર રહેલા વિદ્વાન વકીલોને સાંભળ્યા પછી અને રેકૉર્ડ પર રહેલી સામગ્રીમાંથી પસાર થયા પછી, આ અપીલમાં અમારા નિર્ધારણ માટે માત્ર એટલો જ પ્રશ્ન ઊભો થાય છે કે શું ટ્રાયલ કોર્ટે આરોપીને ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૩૦૨ હેઠળ શિક્ષાપાત્ર હત્યાના ગુનામાં દોષિત ઠેરવવામાં કોઈ ભૂલ કરી છે.

૨૦. અમે પહેલા રેકૉર્ડ પરના તબીબી પુરાવા પર વિચાર કરવાનો પ્રસ્તાવ મૂકીએ છીએ. ફરીયાદપક્ષે ફરીયાદપક્ષના સાક્ષી ૩૩ ડૉ. દેવેન્દ્રગિરી કીર્તિગિરી ગોસ્વામી (આંક ૬૨/૮) ની તપાસ કરી છે. ફરીયાદપક્ષના સાક્ષી ૩૩ ડૉ. ગોસ્વામીએ, તેમના પુરાવામાં, જુબાની આપી છે કે ૨૮ મે ૨૦૧૨ ના રોજ તેઓ રાપરના સેલારીનાકા ખાતે આવેલી તેમની ગોસ્વામી હોસ્પિટલ ખાતે હાજર હતા. તે સમયે, મૃતક કેસરબેનને તેના કેટલાક સંબંધીઓ દ્વારા સારવાર માટે લાવવામાં આવ્યા હતા. તપાસ પર, ડૉ. ગોસ્વામીને કેસરબેન મૃત હાલતમાં જોવા મળ્યા. ડૉ. ગોસ્વામીએ તાત્કાલિક ભીમાસર પોલીસ સ્ટેશનને જાણ કરી. ડૉ. ગોસ્વામી દ્વારા આપવામાં આવેલી આ માહિતીને કારણે ૨૦૧૨ ના અકસ્માત મોત નં. ૫ ની નોંધણી થઈ. આ એડી (AD) ૨૮ મે ૨૦૧૨ ના રોજ બપોરે ૧:૦૫ વાગ્યાની આસપાસ નોંધવામાં આવી હતી.

૨૧. ફરીયાદપક્ષે ફરીયાદપક્ષના સાક્ષી ૩૧ ડૉ. અરૂણકુમાર વિષ્ણુદેવસિંગ કુર્મી (આંક ૫૭/૮) ની તપાસ કરી છે. ડૉ. કુર્મીએ તેમના પુરાવામાં જુબાની આપી છે કે ૨૮ મે ૨૦૧૨ ના રોજ ૨૦:૪૫ કલાકની આસપાસ તેઓ સામૂહિક

આરોગ્ય કેન્દ્ર, રાપર ખાતે હાજર હતા. તેમણે જુબાની આપી છે કે તે સમયે આડેસર ખાતેના ભીમાસર કેમ્પના એએસઆઈ દ્વારા પોસ્ટમોર્ટમના હેતુ માટે કેસરબેન નામની મહિલાનો મૃતદેહ લાવવામાં આવ્યો હતો. ડો. કુર્મીએ ડો. એ. પી. વાઘેલા સાથે મળીને બીજા દિવસે, એટલે કે ૨૯ મે ૨૦૧૨ ના રોજ બપોરે ૧:૧૫ વાગ્યાની આસપાસ પોસ્ટમોર્ટમ કર્યું હતું. પોસ્ટમોર્ટમ કરતી વખતે, ડો. કુર્મી દ્વારા નીચેની ઇજાઓ ધ્યાનમાં લેવામાં આવી હતી અને તે ઇજાઓ કૉલમ નં. ૧૭ માં દર્શાવવામાં આવી છે :

- (૧) જમણા ખભા અને હાથ પર તીક્ષ્ણ ઘા – કિનારી તીક્ષ્ણ; માપ ૨ સેમી લંબાઈ X ૨ સેમી પહોળાઈ X ૧ સેમી ઊંડાઈ
- (૨) ગરદનની જમણી બાજુએ તીક્ષ્ણ ઘા; માપ ૧૧ સેમી X ૯ સેમી X ૩ સેમી – કિનારી તીક્ષ્ણ
- (૩) જમણા ગાલ પર તીક્ષ્ણ ઘા – કિનારી તીક્ષ્ણ; માપ ૨ સેમી લંબાઈ X ૩/૪ સેમી પહોળાઈ X ૧/૨ સેમી ઊંડાઈ
- (૪) દાઢી પર તીક્ષ્ણ ઘા; માપ ૩ સેમી લંબાઈ X ૧/૨ સેમી પહોળાઈ X ૧/૨ સેમી ઊંડાઈ
- (૫) જમણા કાનની આગળ તીક્ષ્ણ ઘા – કિનારી તીક્ષ્ણ; માપ ૫ ૧/૨ સેમી લંબાઈ X ૨ સેમી પહોળાઈ X ૨ સેમી ઊંડાઈ

- (૬) જમણા કાનની પાછળ તીક્ષ્ણ ઘા – કિનારી તીક્ષ્ણ; માપ ૬ સેમી લંબાઈ X ૧ સેમી પહોળાઈ X ૧ ૧/૨ સેમી ઊંડાઈ
- (૭) જમણા માસ્ટોઈડ હાડકા પર કાપેલ અને તીક્ષ્ણ ઘા
- (૮) જમણા કાનના પિત્તા પર કાપેલ ઘા
- (૯) કપાળની ડાબી બાજુએ સુપરફિસિયલ ઉઝરડો; માપ ૨ સેમી X ૧ સેમી X ૧ સેમી ઊંડાઈ
- (૧૦) ગરદનના પાછળના ભાગે તીક્ષ્ણ ઘા; માપ ૭ સેમી લંબાઈ X ૧/૨ સેમી પહોળાઈ X ૨ સેમી ઊંડાઈ

૨૨. ફરીયાદપક્ષના સાક્ષી ૩૧ એ જુબાની આપી છે કે પોસ્ટમોર્ટમ રિપોર્ટમાં નોંધ્યા મુજબ મૃતકના શરીર પર બહુવિધ ઈજાઓ હતી અને મૃત્યુનું કારણ બહુવિધ ઈજાઓને કારણે હાઈપોવોલેમિક આઘાત તરફ દોરી જતી કાર્ડિયો-રેસ્પિરેટરી નિષ્ફળતા દર્શાવવામાં આવ્યું હતું. મુદ્દામાલ ધારિયું, એટલે કે ગુનાનું હથિયાર, બતાવવા પર, ફરીયાદપક્ષના સાક્ષી ૩૧ એ જણાવ્યું કે મૃતકને થયેલી ઈજાઓ આવા હથિયારથી શક્ય હતી. બચાવ પક્ષના વકીલ દ્વારા કરવામાં આવેલી ઉલટતપાસમાં, ડૉક્ટરના સરતપાસમાંના પુરાવાને કોઈપણ રીતે શંકાસ્પદ ઠેરવે તેવું કંઈ નોંધપાત્ર મેળવી શકાયું નથી. આમ, રેકૉર્ડ પરના તબીબી પુરાવા પરથી, ફરીયાદપક્ષ એ સ્થાપિત કરવામાં સફળ રહ્યું છે કે મૃતકને

તેના શરીર પર, ખાસ કરીને ગરદનના ભાગે બહુવિધ ઈજાઓ થઈ હતી અને આવી ઈજાઓ ધારિયા જેવા તીક્ષ્ણ કાપવાના હથિયારથી થઈ શકી હોત.

૨૩. આરોપીની દોષસિદ્ધિ પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૧૦૬ ની મદદથી નોંધપાત્ર રીતે થઈ હોવાથી, અમે આ મુદ્દા પર જ ધ્યાન કેન્દ્રિત કરવા માંગીએ છીએ. અમે પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૧૦૬ ની પહોંચ અને વ્યાપની ચર્ચા કરવા આગળ વધીએ તે પહેલાં, અમે એ હકીકતની નોંધ લઈએ છીએ કે ટ્રાયલ કોર્ટ એ નિષ્કર્ષ પર આવી કે મૃતક આરોપીની પત્ની હોવાથી અને બંને સાથે હતા અને ઝૂંપડીની અંદર કંઈક બન્યું, તેથી બોજ આરોપી પર શિફ્ટ થશે કે તેણે સમજાવવું પડશે કે શું થયું હતું અને આરોપી દ્વારા સમજાવવામાં નિષ્ફળતા એ અનુમાન કાઢવા માટે પૂરતી હશે કે તેની પત્નીની હત્યા કરનાર આરોપી સિવાય બીજું કોઈ ન હતું.

પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૧૦૬:

““૧૦૬. ખાસ કરીને જાણમાં હોય તેવી હકીકત સાબિત કરવાનો બોજ.

– જ્યારે કોઈ હકીકત ખાસ કરીને કોઈ વ્યક્તિની જાણમાં હોય, ત્યારે તે હકીકત સાબિત કરવાનો બોજ તેના પર રહે છે.”

૨૪. પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૧૦૬ ની તપાસ અને સમજૂતી કરવામાં આવી હોય તેવા બે પ્રારંભિક કેસો એટિગેલે વિ. એમ્પરર, (૧૯૩૬)૩૮ બોમ્બે એલ.આર. ૭૦૦ માં નોંધાયેલ, અને સેનેવિરત્ને વિ. કિંગ, (૧૯૩૭)૩૯ બોમ્બે એલ.આર. ૧ માં નોંધાયેલ છે. ઉપરોક્ત નિર્ણયોમાં, પ્રિવી કાઉન્સિલના ન્યાયાધીશોએ ૧૮૯૫ ના વટહુકમ નં. ૧૪ ની કલમ ૧૦૬ (ભારતીય પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૧૦૬ ને અનુરૂપ) નો સામનો કર્યો હતો. એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૧૦૬ સાબિતીના બોજને અસર કરતી નથી અને નિર્દોષતા સ્થાપિત કરવાનો બોજ આરોપી પર નાખતી નથી.

૨૫. શંભુ નાથ મેહરા વિ. સ્ટેટ ઓફ અજમેર, એઆઈઆર ૧૯૫૬ એસસી ૪૦૪ માં નોંધાયેલ કેસમાં સુપ્રીમ કોર્ટ દ્વારા ભારતીય પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૧૦૬ ના અવકાશની નોંધપાત્ર વિગતોમાં તપાસ કરવામાં આવી હતી, જેમાં વિદ્વાન ન્યાયાધીશોએ ફક્ત ૧૧ માં કાનૂની સિદ્ધાંત સ્પષ્ટ કર્યો હતો જે નીચે મુજબ છે :

“૧૧. આ એ સામાન્ય નિયમ નિર્ધારિત કરે છે કે ફોજદારી કેસમાં સાબિતીનો બોજ ફરીયાદપક્ષ પર રહેલો છે અને કલમ ૧૦૬ નો હેતુ ચોક્કસપણે તેને તે ફરજમાંથી મુક્ત કરવાનો નથી. તેનાથી વિપરિત, તે કેટલાક અસાધારણ કિસ્સાઓને પહોંચી વળવા માટે બનાવવામાં આવી છે જેમાં ફરીયાદપક્ષ માટે એવી હકીકતો સ્થાપિત કરવી અશક્ય અથવા

તો અપ્રમાણસર રીતે મુશ્કેલ હોય કે જે આરોપીની “ખાસ કરીને” જાણમાં હોય અને જેને તે મુશ્કેલી અથવા અગવડતા વિના સાબિત કરી શકે. શબ્દ “ખાસ કરીને” એ વાત પર ભાર મૂકે છે કે તેનો અર્થ એવી હકીકતો છે જે અગ્રણી રીતે અથવા અપવાદરૂપે તેની જાણમાં છે.””

૨૬. કલેક્ટર ઓફ કર્ટમ્સ, મદ્રાસ અને અન્ય વિરુદ્ધ ડી. ભૂરમુલ, એઆઈઆર ૧૯૭૪ એસસી ૮૫૯ માં સી કર્ટમ્સ એક્ટની કલમ ૧૬૭ અને ૧૭૮-A ના સંબંધમાં સુપ્રીમ કોર્ટ દ્વારા આવો જ કંઈક પ્રશ્ન તપાસવામાં આવ્યો હતો, અને રિપોર્ટના ફકરા ૩૦ થી ૩૨ પુનઃઉત્પાદિત કરવા યોગ્ય રહેશે જે નીચે મુજબ છે :

“૩૦. તે નિર્વિવાદ છે કે કલમ ૧૬૭ ના ખંડ (૮) હેઠળ દંડ લાદવા માટેની કાર્યવાહીમાં, જ્યાં કલમ ૧૭૮-A લાગુ પડતી નથી, સામાન દાણચોરીનો છે તે સાબિત કરવાનો બોજ વિભાગ પર છે. આ તમામ ફોજદારી અથવા અર્ધ-ફોજદારી કાર્યવાહીમાં સાબિતી સંબંધિત મૂળભૂત નિયમ છે, જ્યાં તેનાથી વિપરીત કોઈ વૈધાનિક જોગવાઈ નથી. પરંતુ, તેના અવકાશ અને તેના દ્વારા નાખવામાં આવેલા બોજની પ્રકૃતિની પ્રશંસા કરતી વખતે, આપણે સાર્વત્રિક ઉપયોગના, ઓછા મૂળભૂત ન

હોય તેવા અન્ય સમાન સિદ્ધાંતો પર યોગ્ય ધ્યાન આપવું જોઈએ. તેમાંથી એક એ છે કે ફરીયાદપક્ષ અથવા વિભાગે ગાણિતિક ચોકસાઈ સાથે નિદર્શનાત્મક સ્તર સુધી પોતાનો કેસ સાબિત કરવાની જરૂર નથી; કારણ કે, તમામ માનવ બાબતોમાં સંપૂર્ણ નિશ્ચિતતા એ એક મિથ્યા છે, અને જેમ કે પ્રો. બ્રેટ યોગ્ય રીતે કહે છે – 'તમામ ચોકસાઈ એ નકલી છે'. સંપૂર્ણ સાબિતીનું સ્વપ્નલોક (*El Dorado*) અપ્રાપ્ય હોવાથી, કાયદો, તેના માટે, સંભાવનાને આ કાર્ય-એ-દિવસની દુનિયામાં કાર્યકારી વિકલ્પ તરીકે સ્વીકારે છે. કાયદો ફરીયાદપક્ષ પાસેથી અશક્યને સાબિત કરવાની માંગ કરતો નથી. તે માત્ર સંભાવનાના એવા સ્તરની સ્થાપનાની જરૂરિયાત રાખે છે કે એક સમજદાર માણસ, તેના આધારે, વિવાદિત હકીકતના અસ્તિત્વમાં વિશ્વાસ કરી શકે. આમ, કાનૂની સાબિતી એ જરૂરી નથી કે સંપૂર્ણ સાબિતી હોય; ઘણીવાર તે કેસની સંભાવનાઓ અંગે સમજદાર માણસના અંદાજ સિવાય બીજું કંઈ હોતું નથી.

૩૧. સાબિતીના બોજની ઘટનાઓ પર મહત્વપૂર્ણ પ્રભાવ ધરાવતો બીજો મુખ્ય સિદ્ધાંત એ છે કે પુરાવાની પર્યાપ્તતા અને વજન ધ્યાનમાં લેવાના હોય છે – બ્લેચ વિ. આર્ચર (૧૭૭૪)૧ કાઉપ. ૬૩ માં પૃષ્ઠ ૬૫ પર લોર્ડ મેન્સફિલ્ડના શબ્દોનો ઉપયોગ કરવા – “સાબિત કરવા માટે એક પક્ષની શક્તિમાં હોય અને વિરોધાભાસ કરવા માટે બીજા પક્ષની શક્તિમાં હોય તેવા પુરાવા મુજબ”. કારણ કે ફરીયાદપક્ષ માટે વિરોધી અથવા

આરોપીના વિશેષ જ્ઞાનમાં હોય તેવી હકીકતો સાબિત કરવી જો સંપૂર્ણપણે અશક્ય ન હોય તો અત્યંત મુશ્કેલ છે, તે તેના પ્રાથમિક બોજના ભાગરૂપે તેને સાબિત કરવા માટે બંધાયેલ નથી.

૩૨. દાણચોરી એ કાનૂની ફરજો ટાળવા માટે સામાન્ય ગુપ્ત વહન છે. ગુપ્તતા અને છૂપી કાર્યવાહી તેના રક્ષક હોવાથી, પ્રિવેન્ટિવ વિભાગ માટે પ્રક્રિયાની દરેક કડી ઉકેલવી અશક્ય છે. આ ગેરકાયદેસર વ્યવસાય સંબંધિત ઘણી હકીકતો તેમાં સામેલ વ્યક્તિના વિશેષ અથવા વિશિષ્ટ જ્ઞાનમાં રહે છે. પુરાવા અધિનિયમ, કલમ ૧૦૬ અંતર્ગત સિદ્ધાંત પર, તે હકીકતો સ્થાપિત કરવાનો બોજ સંબંધિત વ્યક્તિ પર નાખવામાં આવે છે; અને જો તે તે હકીકતો સ્થાપિત કરવામાં અથવા સમજાવવામાં નિષ્ફળ જાય છે, તો તેની વિરુદ્ધ હકીકતોનું પ્રતિકૂળ અનુમાન ઉભું થઈ શકે છે, જે ફરીયાદપક્ષ અથવા વિભાગ દ્વારા રજૂ કરાયેલા અનુમાનાત્મક પુરાવાઓ સાથે મળીને તે વ્યક્તિની તરફેણમાં નિર્દોષતાના પ્રારંભિક અનુમાનનું ખંડન કરશે, અને પરિણામે તેને દોષિત સાબિત કરશે. બેસ્ટ દ્વારા 'લો ઓફ એવિડન્સ', (૧૨મી આવૃત્તિ કલમ ૩૨૦, પૃષ્ઠ ૨૮૧) માં દર્શાવ્યા મુજબ, "નિર્દોષતાનું અનુમાન, નિઃશંકપણે, કાયદાકીય અનુમાન છે; પરંતુ રોજિંદા વ્યવહાર દર્શાવે છે કે ચોરાયેલી મિલકતના તાજેતરના (વણઉકેલાયેલા) કબજામાંથી ઉદ્ભવતા દોષના અનુમાન દ્વારા તેનો સફળતાપૂર્વક સામનો કરી શકાય છે", જોકે બાદમાં માત્ર

હકીકતનું અનુમાન છે. આમ ફરીયાદપક્ષ અથવા વિભાગ પરનો બોજ તેમની તરફેણમાં ઉદ્ભવતા હકીકતના આવા અનુમાન દ્વારા પણ નોંધપાત્ર રીતે હળવો થઈ શકે છે. જોકે, આનો અર્થ એ નથી કે જે વ્યક્તિ સામે કાર્યવાહી કરવામાં આવી છે તેનું વિશેષ અથવા વિશિષ્ટ જ્ઞાન ફરીયાદપક્ષ અથવા વિભાગને વિવાદિત હકીકતના સંબંધમાં કેટલાક પુરાવા રજૂ કરવાના બોજમાંથી સંપૂર્ણપણે મુક્ત કરશે. તે માત્ર તે બોજને હળવો કરશે જેને દૂર કરવા માટે ખૂબ જ નજીવા પુરાવા પૂરતા હોઈ શકે છે.”

૨૭. માં ચ. રઝીક રામ વિરુદ્ધ ચો. જે. એસ. ચૌહાણ, એ. આઈ. આર. ૧૯૭૫ એસ. સી. ૬૬૭ માં અહેવાલ આપ્યો છે, તે નીચે મુજબ રાખવામાં આવ્યો છે:

“૧૧૬. પ્રથમ સ્થાને, એ યાદ રાખવું જોઈએ કે કલમ ૧૦૬, પુરાવા અધિનિયમ અંતર્ગતનો સિદ્ધાંત જે સાબિતીના બોજને સંચાલિત કરતા સામાન્ય નિયમનો અપવાદ છે – તે બચાવની માત્ર એવી બાબતોને લાગુ પડે છે જે પ્રતિવાદીના વિશેષ જ્ઞાનમાં હોવાનું માનવામાં આવે છે. તે ત્યારે લાગુ થઈ શકતું નથી જ્યારે હકીકત એવી હોય કે જે પ્રતિવાદી સિવાયની અન્ય વ્યક્તિઓ દ્વારા પણ જાણી શકાતી હોય.”

૨૮. ૨૦૦૦ એસ. સી. સી. (સી. આર. આઈ.) ૧૫૧૬માં નોંધાયેલ પશ્ચિમ બંગાળ રાજ્ય વિરુદ્ધ મીર મોહમ્મદ ઉમરમાં, તે નીચે પ્રમાણે પુનરાવર્તિત કરવામાં આવ્યું છે:

“૩૬. આ સંદર્ભમાં આપણે પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૧૦૬ માં મૂર્ત સ્વરૂપ પામેલા કાનૂની સિદ્ધાંતનો નફાકારક રીતે ઉપયોગ કરી શકીએ છીએ જે નીચે મુજબ છે : “જ્યારે કોઈ હકીકત ખાસ કરીને કોઈ વ્યક્તિની જાણમાં હોય, ત્યારે તે હકીકત સાબિત કરવાનો બોજ તેના પર રહે છે.”

૩૭. આ કલમનો હેતુ ફરીયાદપક્ષને આરોપીના ગુનાને વ્યાજબી શંકાથી પર સાબિત કરવાના બોજમાંથી મુક્ત કરવાનો નથી. પરંતુ આ કલમ એવા કિસ્સાઓમાં લાગુ પડશે જ્યાં ફરીયાદપક્ષ એવી હકીકતો સાબિત કરવામાં સફળ રહ્યો હોય કે જેમાંથી અન્ય કેટલીક હકીકતોના અસ્તિત્વ અંગે વાજબી અનુમાન લઈ શકાય, સિવાય કે આરોપી આવી હકીકતો અંગેના તેના વિશેષ જ્ઞાનના આધારે, કોઈ ખુલાસો રજૂ કરવામાં નિષ્ફળ જાય જે કોર્ટને અલગ અનુમાન કાઢવા માટે પ્રેરી શકે.

૩૮. વિવિયન બોસ, જે. એ અવલોકન કર્યું હતું કે પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૧૦૬ કેટલાક અસાધારણ કિસ્સાઓને પહોંચી વળવા માટે

બનાવવામાં આવી છે જેમાં ફરીયાદપક્ષ માટે અમુક હકીકતો સ્થાપિત કરવી અશક્ય હશે જે ખાસ કરીને આરોપીની જાણમાં હોય.”

૨૯. ભારતીય પુરાવા અધિનિયમ, ૧૮૭૨ની કલમ ૧૦૬ની લાગુ પડવાની બાબતને સુપ્રીમ કોર્ટે રાજસ્થાન રાજ્ય વિરુદ્ધ કાશી રામના કેસમાં આપેલા તેના ચુકાદાના ફક્ત ૨૩માં સ્પષ્ટ રીતે સમજાવી છે, જેનો અહેવાલ જે. ટી. ૨૦૦૬ (૧૨) એસ. સી. સી. ૨૫૪માં આપવામાં આવ્યો છે, જે અહીં નીચે મુજબ છે:

“૨૩. પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૧૦૬ ની જોગવાઈઓ પોતે જ અસ્પષ્ટ અને સ્પષ્ટ છે કે જ્યારે કોઈ હકીકત ખાસ કરીને કોઈ વ્યક્તિની જાણમાં હોય, ત્યારે તે હકીકત સાબિત કરવાનો બોજ તેના પર રહે છે. આમ, જો કોઈ વ્યક્તિ છેલ્લે મૃતક સાથે જોવા મળે, તો તેણે ખુલાસો આપવો પડશે કે તેઓ કેવી રીતે અને ક્યારે છૂટા પડ્યા. તેણે એક એવો ખુલાસો આપવો જોઈએ જે કોર્ટને સંભવિત અને સંતોષકારક લાગે. જો તે આવું કરે તો તેણે પોતાનો બોજ ઉતારી દીધો હોવાનું માનવું જોઈએ. કલમ ૧૦૬ ફોજદારી ટ્રાયલમાં સાબિતીનો બોજ બદલતી નથી, જે હંમેશા ફરીયાદપક્ષ પર હોય છે.”

૩૦. સર્વોચ્ચ અદાલતે (૨૦૦૭) ૧૦ એસ. સી. સી. જજ્ઞ માં અહેવાલ આપેલા ત્રિમુખ મરોટી કિરકાન વિરુદ્ધ મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય કેસમાં, અહીં નીચે પ્રમાણે પુનરાવર્તન કર્યું છે:

“૧૪. જો કોઈ ગુનો ઘરની ગુપ્તતાની અંદર અને એવા સંજોગોમાં થાય છે કે જ્યાં હુમલાખોરોને તેમની પસંદગીના સમયે અને સંજોગોમાં ગુનાનું આયોજન અને આચરણ કરવાની તમામ તક હોય છે, તો ફરીયાદપક્ષ માટે આરોપીનો ગુનો સાબિત કરવા પુરાવા રજૂ કરવા અત્યંત મુશ્કેલ બની જશે જો કોર્ટ દ્વારા ઉપર નોંધ્યા મુજબ સંજોગોવશાત પુરાવાના કડક સિદ્ધાંતનો આગ્રહ રાખવામાં આવે. ન્યાયાધીશ માત્ર એ જોવા માટે ફોજદારી ટ્રાયલની અધ્યક્ષતા કરતા નથી કે કોઈ નિર્દોષ માણસને સજા ન થાય. ન્યાયાધીશ એ જોવા માટે પણ અધ્યક્ષતા કરે છે કે કોઈ દોષિત માણસ છટકી ન જાય. બંને જાહેર ફરજો છે. (જુઓ સ્ટિરલેન્ડ વિ. ડિરેક્ટર ઓફ પબ્લિક પ્રોસિક્યુશન ૧૯૪૪ AC ૩૧૫, સ્ટેટ ઓફ પંજાબ વિરુદ્ધ કરનેલ સિંહ (૨૦૦૩) ૧૧ SCC ૨૭૧ માં અરિજિત પસાયત, જે. દ્વારા મંજૂરી સાથે ટાંકવામાં આવ્યું છે). કાયદો ફરીયાદપક્ષ પર એવા પ્રકારના પુરાવા રજૂ કરવાની ફરજ લાદતો નથી જે રજૂ કરવા લગભગ અશક્ય હોય અથવા તો અત્યંત મુશ્કેલ હોય. ફરીયાદપક્ષની ફરજ એવા

પુરાવા રજૂ કરવાની છે જે તે રજૂ કરવા સક્ષમ છે, કેસની હકીકતો અને સંજોગોને ધ્યાનમાં રાખીને. અહીં પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૧૦૬ ને ધ્યાનમાં રાખવી જરૂરી છે જે કહે છે કે જ્યારે કોઈ હકીકત ખાસ કરીને કોઈ વ્યક્તિની જાણમાં હોય, ત્યારે તે હકીકત સાબિત કરવાનો બોજ તેના પર છે. આ કલમ સાથે જોડાયેલ ઉદાહરણ (b) આ જોગવાઈની સામગ્રી અને અવકાશ પર થોડો પ્રકાશ ફેંકે છે અને તે વાંચે છે:

“(b) A પર ટિકિટ વિના રેલવેમાં મુસાફરી કરવાનો આરોપ છે. તેની પાસે ટિકિટ હતી તે સાબિત કરવાનો બોજ તેના પર છે.”

૧૫. જ્યાં ઘરની અંદર ગુપ્ત રીતે હત્યા જેવો ગુનો આચરવામાં આવે છે, ત્યારે કેસ સ્થાપિત કરવાનો પ્રારંભિક બોજ નિઃશંકપણે ફરીયાદપક્ષ પર રહેશે, પરંતુ આરોપ સ્થાપિત કરવા માટે તેના દ્વારા રજૂ કરવામાં આવનાર પુરાવાની પ્રકૃતિ અને રકમ સંજોગોવશાત પુરાવાના અન્ય કેસોમાં જરૂરી હોય તેટલી ડિગ્રીની હોઈ શકે નહીં. બોજ પ્રમાણમાં હળવા પાત્રનો હશે. પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૧૦૬ ને ધ્યાનમાં રાખીને ઘરના લોકો પર ગુનો કેવી રીતે આચરવામાં આવ્યો હતો તે અંગે સચોટ સમજૂતી આપવાનો અનુરૂપ બોજ રહેશે. ઘરના લોકો માત્ર શાંત રહીને અને એવા અનુમાનિત આધારે કોઈ ખુલાસો ન આપીને છટકી શકે નહીં કે કેસ સ્થાપિત કરવાનો બોજ સંપૂર્ણપણે ફરીયાદપક્ષ પર રહેલો છે અને આરોપી પર કોઈ ખુલાસો આપવાની કોઈ જ ફરજ નથી.”

૩૧. પી મની વિરુદ્ધ સ્ટેટ ઓફ ટી. એન., ૨૦૦૬ (૩) એસ. સી. સી. ૧૬૧ના કેસમાં, સુપ્રીમ કોર્ટે અહીં નીચે મુજબ ચુકાદો આપ્યો હતો:

“૧૦. અમે હાઈકોર્ટ સાથે સહમત નથી. ફોજદારી કેસમાં, આરોપીની સંડોવણી વ્યાજબી શંકાથી પર સાબિત કરવાનું કામ ફરીયાદપક્ષનું હતું. એવો કિસ્સો ન હતો કે જ્યાં પતિ અને પત્ની બંને છેલ્લે રૂમની અંદર સાથે જોવા મળ્યા હોય. આ ઘટના એક રૂમમાં બની શકી હોત પરંતુ ફરીયાદપક્ષે પોતે જ એવા પુરાવા બહાર લાવ્યા છે કે જે બાળકો ટેલિવિઝન જોતા હતા તેમને મૃતક દ્વારા બહાર જવા માટે કહેવામાં આવ્યું હતું અને પછી તેણે રૂમને અંદરથી બોલ્ટ કર્યો હતો. જેવો તેમણે રૂમમાંથી ધુમાડો બહાર આવતો જોયો, તેઓ તે તરફ દોડ્યા અને દરવાજો તોડી નાખ્યો. પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૧૦૬, જેનો હાઈકોર્ટ દ્વારા ઉપરોક્ત પરિસ્થિતિમાં સંદર્ભ આપવામાં આવ્યો હતો, તેનો કોઈપણ રીતે ઉપયોગ થઈ શકે તેમ કહી શકાય નહીં.

૧૧. હાઈકોર્ટે જ.૧૦.૧૯૯૮ થી ૨૧.૧૦.૧૯૯૮ સુધી ધરપકડ ટાળવાના અપીલકર્તાના આચરણ પર પણ ટિપ્પણી કરી હતી. તપાસ અધિકારીએ એવું કહ્યું ન હતું. તેમણે એવું દર્શાવવા માટે કોઈ સામગ્રી રજૂ કરી ન હતી કે અપીલકર્તા ઉક્ત રેકૉર્ડ દરમિયાન ફરાર હતો. તેમણે એ

દર્શાવવા માટે રેકૉર્ડ પર કોઈ સામગ્રી પણ મૂકી ન હતી કે પ્રયત્નો કરવામાં આવ્યા હોવા છતાં અપીલકર્તાની ધરપકડ થઈ શકી નથી. શા માટે એ હકીકત હોવા છતાં, અપીલકર્તા જેમને પોતાના દ્વારા નોંધવામાં આવેલા ફર્સ્ટ ઇન્ફોર્મેશન રિપોર્ટમાં આરોપી તરીકે દર્શાવવામાં આવ્યો હતો, તેની ધરપકડ કરવામાં આવી ન હતી તે એક બાબત હતી જે તપાસ અધિકારી દ્વારા સમજાવવી જરૂરી હતી. તેમણે કબૂલાત મુજબ ઘટના સ્થળની મુલાકાત લીધી અને અમુક ભૌતિક વસ્તુઓ જપ્ત કરી. તપાસ અધિકારીએ એવું ન કહ્યું કે તેમણે અપીલકર્તાની ધરપકડ કરવાનો કોઈ પ્રયાસ કર્યો હતો અથવા તે બાબત માટે તે તેને ટાળી રહ્યો હતો. અપીલકર્તાની ધરપકડ કરવા માટે તેમના દ્વારા કયા પ્રયાસો કરવામાં આવ્યા હતા તે દર્શાવવા માટે કોઈ નિવેદન આપવામાં અથવા રેકૉર્ડ પર કોઈ સામગ્રી લાવવામાં તેઓ નિષ્ફળ ગયા અને/અથવા અવગણના કરી. વધુમાં ફરીયાદપક્ષ દ્વારા એ દર્શાવવા માટે કોઈ પુરાવા રજૂ કરવામાં આવ્યા નથી કે અપીલકર્તાએ ક્યારથી પોતાને ધરપકડ માટે અનુપલબ્ધ બનાવ્યો અને/અથવા ફરાર થઈ ગયો.

૧૨. આરોપીના શરીર પર ઈજાની ગેરહાજરી હાઈકોર્ટ દ્વારા ફરીયાદપક્ષના કેસમાં વિશ્વાસ કરવા માટેના આધારોમાંના એક તરીકે જોવા મળી હતી. ફરીયાદપક્ષના તમામ સાક્ષીઓએ સ્પષ્ટપણે જણાવ્યું હતું કે પાણી રેડીને આગ બુઝાવવામાં આવી હતી. તે પરિસ્થિતિમાં, કોઈ આશ્ચર્યની વાત

નથી કે, અપીલકર્તાને દાઝવાથી કોઈ ઈજા થઈ ન હતી. ફરીયાદપક્ષનો એવો કિસ્સો નથી કે આગ બુઝાવવાની પ્રક્રિયામાં અન્ય કોઈ વ્યક્તિને દાઝવાથી ઈજા થઈ હોય. કબૂલાત મુજબ આ ઘટના એક નાના રૂમની અંદર બની હતી. તેને બે દરવાજા હતા. ફરીયાદપક્ષના સાક્ષીઓએ બંને દરવાજા ખખડાવ્યા. મૃતકને દરવાજો ખોલવા માટેના તેમના અવાજનો કોઈ જવાબ મળ્યો ન હતો અને ત્યારે જ તેઓએ દરવાજો તોડી નાખવાનો આશરો લીધો હતો. તેમના મતે, તે સમયે અહીંના અપીલકર્તા માત્ર તેમની સાથે જ ન હતા, પરંતુ તેમણે જવાબાઓ બુઝાવવામાં પણ ભાગ લીધો હતો. નિર્વિવાદપણે, તેણે મૃતકને હોસ્પિટલ પહોંચાડી હતી. જો મૃતકના ડાઇંગ કેકલેરેશન (મરણોન્મુખ નિવેદન) માંના તેના વર્ણનને સાચું સ્વીકારવામાં આવે, તો સાક્ષીઓ અને ખાસ કરીને પાડોશીઓએ ફર્સ્ટ ઈન્ફોર્મેશન રિપોર્ટ નોંધાવ્યો હોત અને કોઈ પણ સંજોગોમાં, અપીલકર્તાને તેને હોસ્પિટલ લઈ જવાની મંજૂરી ન આપી હોત.”

૩૨. વિક્રમજીત સિંહ વિરુદ્ધ પંજાબ રાજ્ય, ૨૦૦૬ (૧૨) ના કેસમાં સુપ્રીમ કોર્ટે અહીં નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું હતું:

“૧૩. વર્તમાન કિસ્સામાં, બે વર્ઝન છે. વિદ્વાન સેશન્સ જજે તે બંનેની સંભાવના તોળવા આગળ વધ્યા અને અભિપ્રાય આપ્યો કે અપીલકર્તા પોતાનો કેસ સાબિત કરવામાં સક્ષમ ન હોવાથી, ફરીયાદપક્ષનો કેસ સ્વીકારવો જોઈએ. અમારા મતે, વિદ્વાન સેશન્સ જજનો અભિગમ સાચો ન હતો. હાઈકોર્ટ પણ આ જ ભૂલ કરી હોવાનું જણાયું. તેણે ભારતીય પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૧૦૬ નો ઉપયોગ કર્યો હોવા છતાં અભિપ્રાય આપ્યો:

“આ કલમનો હેતુ ફરીયાદપક્ષને આરોપીના ગુનાને વ્યાજબી શંકાથી પર સાબિત કરવાના બોજમાંથી મુક્ત કરવાનો નથી. પરંતુ આ કલમ એવા કિસ્સાઓમાં લાગુ પડશે જ્યાં ફરીયાદપક્ષ એવી હકીકતો સાબિત કરવામાં સફળ રહ્યો હોય કે જેમાંથી અન્ય કેટલીક હકીકતોના અસ્તિત્વ અંગે વાજબી અનુમાન લઈ શકાય, સિવાય કે આરોપી આવી હકીકતો અંગેના તેના વિશેષ જ્ઞાનના આધારે, કોઈ ખુલાસો રજૂ કરવામાં નિષ્ફળ જાય જે કોર્ટને અલગ અનુમાન કાઢવા માટે પ્રેરી શકે.”

૧૪. ભારતીય પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૧૦૬ ફરીયાદપક્ષને તમામ વ્યાજબી શંકાઓથી પર પોતાનો કેસ સાબિત કરવા માટે મુક્ત કરતી

નથી. માત્ર ત્યારે જ જ્યારે ફરીયાદપક્ષનો કેસ સાબિત થઈ જાય ત્યારે આવી હકીકતોના સંબંધમાં બોજ કે જે આરોપીની વિશેષ જાણમાં હતો તે તેને સમજાવવા માટે આરોપી પર સ્થાનાંતરિત થઈ શકે છે. અલબત્ત, ઉક્ત નિયમના કેટલાક અપવાદો છે, દા.ત. જ્યાં કાનૂન (*statute*) ના કારણે આરોપી પર સાબિતીનો બોજ લાદવામાં આવી શકે છે.

૧૫. એવું બની શકે કે આ પ્રકારની પરિસ્થિતિમાં જ્યાં કોર્ટ કાયદેસર રીતે મજબૂત શંકા ઊભી કરી શકે કે તમામ સંભાવનાઓમાં આરોપી જઘન્ય ગુના માટે દોષિત હતો, પરંતુ કાયદાના એ સુસ્થાપિત સિદ્ધાંતને લાગુ કરતાં કે શંકા, ગમે તેટલી ગંભીર કેમ ન હોય, તે સાબિતીનો વિકલ્પ બની શકે નહીં, તો તે અહીં માત્ર એ નિષ્કર્ષ તરફ દોરી જશે કે ફરીયાદપક્ષ પોતાનો કેસ તમામ વ્યાજબી શંકાઓથી પર સાબિત કરવામાં સક્ષમ નથી.”

૩૩. સુપ્રીમ કોર્ટે સ્ટેટ ઓફ રાજસ્થાન વિ. ઠાકુર સિંહ, (૨૦૧૪)૧૨ SCC ૨૧૧ માં નોંધાયેલ કેસમાં, રાજસ્થાન રાજ્ય દ્વારા રાજસ્થાન હાઈકોર્ટના ચુકાદા અને આદેશ સામે દાખલ કરવામાં આવેલી અપીલ મંજૂર કરતી વખતે, જેના દ્વારા હાઈકોર્ટે ટ્રાયલ કોર્ટ દ્વારા નોંધાયેલા આરોપી ઠાકુર સિંહની કલમ ૩૦૨ I.P.C. હેઠળની દોષસિદ્ધિને એવા આધારે રદ કરી હતી કે પ્રતિવાદીને મૃતકના મૃત્યુ સાથે જોડવા માટે કોઈ પુરાવા નથી જે પ્રતિવાદીના ઘરના રૂમમાં થયું હતું, જેમાં

તેણે મૃતક (તેની પત્ની) અને તેમની પુત્રીને લીધા હતા અને અંદરથી બોલ્ટ લગાવ્યો હતો અને રૂમ આખો સમય લોક રાખ્યો હતો અને સાંજે જ્યારે રૂમનો દરવાજો તોડવામાં આવ્યો ત્યારે મૃતક તેના અને પ્રતિવાદી-આરોપી દ્વારા કબજે કરાયેલા રૂમમાં મૃત હાલતમાં મળી આવી હતી, ત્યારે ઠરાવ્યું:

““હાઈકોર્ટે પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૧૦૬ ની જોગવાઈઓ પર બિલકુલ વિચાર કર્યો ન હતો. કાયદો એકદમ સુસ્થાપિત છે કે, આરોપીનો દોષ સાબિત કરવાનો બોજ ફરીયાદપક્ષ પર છે, પરંતુ ગુના સંબંધિત કેટલીક એવી હકીકતો હોઈ શકે છે જે માત્ર આરોપીને જ ખબર હોઈ શકે છે, અથવા ફરીયાદપક્ષ માટે સાબિત કરવી લગભગ અશક્ય હોય છે. આ હકીકતો આરોપી દ્વારા સમજાવવાની જરૂર છે, અને જો તે આવું કરતો નથી, તો તે તે હકીકતોના આધારે તેના દોષ તરફ નિર્દેશ કરતો એક મજબૂત સંજોગ છે. વર્તમાન કેસમાં, કારણ કે મૃતક તેના અને પ્રતિવાદી દ્વારા કબજે કરાયેલા રૂમમાં અકુદરતી રીતે મૃત્યુ પામી હતી, તેથી અકુદરતી મૃત્યુનું કારણ પ્રતિવાદી જાણતો હતો. અન્ય કોઈ તેમના રૂમમાં પ્રવેશ્યું હોય અથવા તેમના રૂમમાં પ્રવેશ્યું હોય શકે એવો કોઈ પુરાવો નથી. પ્રતિવાદીએ એવો કોઈ કેસ ઉભો કર્યો નથી કે જ્યારે ઘટના બની ત્યારે તે તેમના રૂમમાં ન હતો અથવા તેમના રૂમની આસપાસ ન હતો, કે

તેણે એવો કોઈ કેસ ઉભો કર્યો નથી કે કોઈ અન્ય વ્યક્તિએ રૂમમાં પ્રવેશીને તેની પત્નીના અકુદરતી મૃત્યુનું કારણ બન્યું. મૃતકના મૃત્યુના કારણને લગતી હકીકતો માત્ર પ્રતિવાદીને જ ખબર હોવા છતાં, તેણે તેને જાહેર કરવાનું કે સમજાવવાનું પસંદ કર્યું નથી. પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૧૦૬ માં નિર્ધારિત સિદ્ધાંત કેસની હકીકતો પર સ્પષ્ટપણે લાગુ પડે છે અને તેથી, એક ખૂબ જ મજબૂત અનુમાન છે કે મૃતકની હત્યા પ્રતિવાદી દ્વારા કરવામાં આવી હતી. એવું નથી કે પ્રતિવાદી તેની નિર્દોષતા સાબિત કરવા અથવા તેણે કોઈ ગુનો કર્યો નથી તે સાબિત કરવા માટે બંધાયેલો હતો. પ્રતિવાદી પાસેથી ફક્ત અસામાન્ય પરિસ્થિતિ, એટલે કે તેમના રૂમમાં તેની પત્નીના અકુદરતી મૃત્યુને સમજાવવાની જરૂર હતી, પરંતુ તેણે આ કરવાનો કોઈ પ્રયાસ કર્યો ન હતો. હાઈકોર્ટ રેકૉર્ડ પરના પુરાવાઓ સાથે ખૂબ જ ઉપરછણી રીતે કામ કર્યું છે અને એવી પરિસ્થિતિમાં ટ્રાયલ કોર્ટ દ્વારા અપાયેલા દોષના નિષ્કર્ષને ઉથલાવી દીધો છે જ્યાં પ્રતિવાદી તેના રૂમમાં ગૂંગળામણથી તેની પત્નીના મૃત્યુ માટે કોઈ પણ ખુલાસો આપવામાં નિષ્ફળ ગયો હતો. કેસની હકીકતોમાં, ટ્રાયલ કોર્ટ દ્વારા લેવામાં આવેલ અભિગમ કાયદા હેઠળ સાચો અભિગમ હતો અને હાઈકોર્ટ મુખ્યત્વે એ હકીકત પર આધાર રાખવામાં સંપૂર્ણપણે ભૂલભરેલી હતી કે કારણ કે મોટાભાગના ભૌતિક ફરીયાદપક્ષના સાક્ષીઓ (જે તમામ પ્રતિવાદીના સંબંધીઓ હતા)

હોસ્ટાઈલ થયા હતા, તેથી ફરીયાદપક્ષ પોતાનો કેસ સાબિત કરવામાં અસમર્થ હતું. કાયદાની સ્થિતિ, ખાસ કરીને પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૧૦૬, હાઈકોર્ટ દ્વારા સંપૂર્ણપણે અવગણવામાં આવી હતી, જે કાયદામાં તેને વિકૃત નિષ્કર્ષ બનાવે છે.”

૩૪. આમ, ઉપર દર્શાવેલા નિર્ણયો વાંચવાથી એ નિષ્કર્ષ નીકળે છે કે ફરીયાદપક્ષે દોષસિદ્ધિ સુરક્ષિત કરવા માટે આરોપીની તરફેણ કરતી તમામ વાજબી આગાહીઓથી ગાળીને આરોપીનો દોષ સ્થાપિત કરવો પડે છે અને તે ક્યારેય તેની પ્રારંભિક ફરજમાંથી મુક્ત થતું નથી. જ્યારે ફરીયાદપક્ષ દ્વારા પ્રારંભિક બોજ ઉઠાવી લેવામાં આવે ત્યારે જ આરોપીના બચાવ પર ધ્યાન આપવું પડે છે. ભારતીય પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૧૦૬ નો ઉપયોગ આરોપી પર દોષ બાંધવા માટે થઈ શકે નહીં, ભલે ફરીયાદપક્ષ તેના પ્રારંભિક બોજમાં નિષ્ફળ ગયું હોય. પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૧૦૬ નો ઉપયોગ ફરીયાદપક્ષની સચોટ અને વિશ્વસનીય પુરાવા આપીને પોતાનો કેસ સ્થાપિત કરવાની અસમર્થતાને પહોંચી વળવા માટે કરી શકાતો નથી, ખાસ કરીને જ્યારે ફરીયાદપક્ષ યોગ્ય ખંત અને કાળજી દ્વારા ગુનાને જાણી શક્યું હોત. પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૧૦૬ ની મદદ માત્ર એવા કિસ્સાઓમાં જ મેળવી શકાય છે જ્યાં ફરીયાદપક્ષ ગુનાના આચરણ સંબંધિત

પુરાવા રજૂ ન કરી શક્યું હોય પરંતુ આરોપી સામે તેના કેસને પ્રથમદર્શી રીતે સંભવિત બનાવવા માટે અન્ય તમામ ગુનાહિત સંજોગો અને પૂરતી સામગ્રી રેકૉર્ડ પર લાવે અને ઘટના વિશે આરોપીના વિશેષ જ્ઞાનમાં હોય તેવી હકીકત અંગે આરોપી તરફથી કોઈ વાજબી ખુલાસો આવતો ન હોય. તે કલમ માત્ર આટલું જ નિર્ધારિત કરે છે કે જો કોઈ હકીકત “કોઈ વ્યક્તિના વિશેષ જ્ઞાનમાં” હોય અને યોગ્ય ખંત અને કાળજી હોવા છતાં બીજી બાજુને તેની યોગ્ય જાણકારી ન હોઈ શકે તો તે હકીકત સાબિત કરવાનો બોજ તે વ્યક્તિ પર રહેલો છે જેના વિશેષ જ્ઞાનમાં તે છે. જો હકીકત ફરીયાદપક્ષના જ્ઞાનમાં હોય અથવા તે યોગ્ય કાળજી અને ખંતથી તેની જાણકારી મેળવી શક્યું હોય તો પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૧૦૬ લાગુ પડતી નથી.

૩૫. ભારતીય પુરાવા અધિનિયમ, ૧૮૭૨ ના પ્રકરણ-VII ની કલમ ૧૦૧ થી કલમ ૧૧૪ A “સાબિતીના બોજ” (BURDEN OF PROOF) ના વિષય સાથે કામ કરે છે. ભારતીય પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૧૦૬ જોગવાઈ કરે છે કે જ્યારે કોઈ હકીકત ખાસ કરીને કોઈ વ્યક્તિની જાણમાં હોય, ત્યારે તે હકીકત સાબિત કરવાનો સાબિતીનો બોજ તેના પર રહે છે. કલમ ૧૦૬ એ પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૧૦૧ નો અપવાદ છે જે સ્પષ્ટ કરે છે કે જે કોઈ કોર્ટ પાસે કોઈ કાનૂની અધિકાર અથવા જવાબદારી અંગે નિર્ણય આપવાની ઈચ્છા રાખે છે જે હકીકતોના અસ્તિત્વ પર આધારિત છે જેનો તે દાવો કરે છે તો તેણે સાબિત કરવું આવશ્યક છે કે તે હકીકતો અસ્તિત્વમાં છે. પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૧૦૬ ને

પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૧૦૧ ના જોડાણમાં વાંચવાની છે અને તેના અપમાનરૂપે નહીં. ભારતીય પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૧૦૬ ફરીયાદપક્ષને બચાવ પક્ષની નબળાઈઓથી સ્વતંત્ર રીતે તમામ વ્યાજબી શંકાઓથી પર આરોપીનો દોષ સ્થાપિત કરવાની તેની પ્રાથમિક અને અગ્રણી ફરજમાંથી મુક્ત કરતી નથી. તે માત્ર ત્યારે જ છે જ્યારે ફરીયાદપક્ષ, યોગ્ય રીતે સમજી શકાય તેવા અને સ્વીકાર્ય કારણોસર, તેના નિયંત્રણ બહારના સંજોગોના કારણે પુરાવા આપવામાં અસમર્થ હોય, જેમાં એ કારણનો સમાવેશ થાય છે કે સાબિત કરવાની હકીકત “માત્ર એક આરોપીના વિશેષ જ્ઞાનમાં” હતી અને ફરીયાદપક્ષ યોગ્ય કાળજી અને ખંત દ્વારા તે જાણી શક્યું ન હોત, તો આરોપી પર તે હકીકત જાહેર કરવાનો બોજ નાખીને કલમ ૧૦૬ નો આશરો લઈ શકાય છે જે “તેના વિશેષ જ્ઞાનમાં” છે અને જો આરોપી ન્યાયિક જિજ્ઞાસાભરી તપાસ સંતોષવા માટે કોઈ વાજબી ખુલાસો આપવામાં નિષ્ફળ જાય, તો તે સજાને પાત્ર છે. સચોટ અને વિશ્વસનીય પુરાવા આપીને પોતાનો કેસ સ્થાપિત કરવામાં ફરીયાદપક્ષની અસમર્થતાને પહોંચી વળવા માટે કલમ ૧૦૬ નો ઉપયોગ કરવાનો હેતુ નથી.

૩૬. જોકે એકવાર ફરીયાદપક્ષ સંજોગોની આખી સાંકળ એકસાથે એક સંયોજિત સંપૂર્ણમાં સ્થાપિત કરે છે જે નિઃશંકપણે દર્શાવે છે કે ગુનો આચરનાર આરોપી જ હતો અને ઘટના બનવાની રીત માત્ર તેને જ ખબર હોઈ શકે છે અને તેના વિશેષ જ્ઞાનમાં હોઈ શકે છે, તો પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૧૦૬ નો આશરો લઈ શકાય છે. પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૧૦૬ ની મદદ માત્ર એવા કિસ્સાઓમાં જ

લઈ શકાય છે જ્યાં ફરીયાદપક્ષ આરોપી સામેના તેના કેસને પ્રથમદર્શી રીતે સંભવિત બનાવવા માટે તમામ અન્ય ગુનાહિત સંજોગો અને પૂરતી સામગ્રી રેકૉર્ડ પર લાવવા ગુનાના આચરણ અંગે પુરાવા રજૂ કરી શક્યું હોય અને ઘટના વિશે તેના વિશેષ જ્ઞાનમાં હોય તેવી હકીકત અંગે આરોપી તરફથી કોઈ વાજબી ખુલાસો આવતો ન હોય.

૩૭. પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૧૦૬ માત્ર આટલું જ નિર્ધારિત કરે છે કે જો કોઈ હકીકત “કોઈ વ્યક્તિના વિશેષ જ્ઞાનમાં” હોય અને યોગ્ય ખંત અને કાળજી હોવા છતાં બીજી બાજુને તેની યોગ્ય જાણકારી ન હોઈ શકે તો તે હકીકત સાબિત કરવાનો બોજ આવી વ્યક્તિ પર રહેલો છે જેના વિશેષ જ્ઞાનમાં તે છે.

૩૮. અમે સુપ્રીમ કોર્ટના રીના હજારિકા વિ. સ્ટેટ ઓફ આસામ (ક્રિમિનલ અપીલ નં. ૧૩૩૦/૨૦૧૮, ૩૧ ઓક્ટોબર ૨૦૧૮ ના રોજ નિર્ણીત) ના કેસમાં તાજેતરના ચુકાદાનો પણ સંદર્ભ આપી શકીએ છીએ, જેમાં સુપ્રીમ કોર્ટે પેરા-૯ માં નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું હતું :

“૯. સંજોગોવશાત પુરાવાની આવશ્યકતાઓ પૂર્વદ્રષ્ટાંતો દ્વારા સારી રીતે સ્થાપિત છે અને અમે તેને પુનરાવર્તિત કરવાનું અને આદેશને બિનજરૂરી રીતે બોજારૂપ બનાવવાનું યોગ્ય માનતા નથી. એ અવલોકન કરવું પૂરતું છે કે સંજોગોવશાત પુરાવાના કિસ્સામાં ફરીયાદપક્ષે સંજોગોની સાંકળની કડીઓમાં સાતત્ય સ્થાપિત કરવું જરૂરી છે, જેથી આરોપી જ હુમલાખોર

હોવાના એકમાત્ર અને અનિવાર્ય નિષ્કર્ષ તરફ દોરી જાય, જે આરોપીની નિર્દોષતા સાથે સુસંગત અન્ય કોઈ પૂર્વધારણાની સંભાવના સાથે અસંગત અથવા વિસંગત હોય. માત્ર છેલ્લે જોવા મળ્યાનો સિદ્ધાંત લાગુ કરવો, કેસમાં હકીકતો અને પુરાવાઓ વિના, પુરાવા અધિનિયમ, ૧૮૭૨ ની કલમ ૧૦૬ હેઠળ આરોપી પર બોજ શિફ્ટ કરવા માટે પૂરતો નથી જ્યાં સુધી ફરીયાદપક્ષ પ્રથમદર્શી કેસ સ્થાપિત ન કરે. જો સંજોગોની સાંકળમાં કડીઓ પોતે જ પૂર્ણ ન હોય, અને ફરીયાદપક્ષ પ્રથમદર્શી કેસ સ્થાપિત કરવામાં અસમર્થ હોય, જેથી ઘટના કોઈ અન્ય રીતે બની હોવાની સંભાવના ખુલ્લી રહે, તો બોજ આરોપી પર શિફ્ટ થશે નહીં, અને શંકાનો લાભ આપવો પડશે.”

૩૯. આમ, ઉપર દર્શાવેલા વિવિધ નિર્ણયો પરથી સમજી શકાય તેવા સિદ્ધાંતો એ છે કે ફોજદારી ન્યાયશાસ્ત્રનો આ એક મુખ્ય સિદ્ધાંત છે કે આરોપી સામેનો કેસ વ્યાજબી શંકાથી પર સ્થાપિત કરવાનો પ્રારંભિક બોજ ફરીયાદપક્ષ પર રહેલો છે. કાયદાનો આ એક પ્રાથમિક સિદ્ધાંત પણ છે કે ફરીયાદપક્ષે પોતાનો કેસ પોતાના પગ પર સાબિત કરવો પડે છે અને તે બચાવ પક્ષની નબળાઈમાંથી ફાયદો કે લાભ મેળવી શકે નહીં. એવો કિસ્સો કે જે અન્યથા પ્રત્યક્ષ પુરાવા પર આધારિત હોય પરંતુ સાક્ષીઓ હોસ્ટાઈલ થતા હોય અને ફરીયાદપક્ષ પાસે માત્ર સંજોગોવશાત પુરાવા જ બચ્યા હોય, તો આવા સંજોગોમાં, ફરીયાદપક્ષે

સંજોગોની સાંકળની કડીઓમાં સાતત્ય સ્થાપિત કરવું જરૂરી છે જેથી આરોપી જ હુમલાખોર હોવાના એકમાત્ર અને અનિવાર્ય નિષ્કર્ષ તરફ દોરી જાય, જે આરોપીની નિર્દોષતા સાથે સુસંગત અન્ય કોઈ પૂર્વધારણાની સંભાવના સાથે અસંગત અથવા વિસંગત હોય. ઉપર દર્શાવેલા વિવિધ નિર્ણયો પરથી સમજી શકાય તેવો સૌથી મહત્વનો સિદ્ધાંત એ છે કે જો ફરીયાદપક્ષ આરોપીનો દોષ સાબિત કરવાનો પોતાનો પ્રારંભિક બોજ ઉતારવામાં સક્ષમ ન હોય, તો તે સીધો જ પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૧૦૬ નો આશરો લઈ શકે નહીં અને તેની નિર્દોષતા સ્થાપિત કરવા માટે આરોપી પર બોજ નાખી શકે નહીં. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, ભલે મૃતક છેલ્લે આરોપીની સંગતમાં જોવા મળી હોય અથવા પતિ અને પત્નીનો કિસ્સો લો, કેસમાં હકીકતો અને પુરાવા વિના, તે પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૧૦૬ હેઠળ આરોપી પર બોજ શિફ્ટ કરવા માટે પૂરતું નથી જ્યાં સુધી ફરીયાદપક્ષ પ્રથમદર્શી કેસ સ્થાપિત ન કરે.

૪૦. તેથી, અમારો પ્રયાસ રેકૉર્ડ પરના પુરાવાઓ પરથી એ સુનિશ્ચિત કરવાનો છે કે શું ફરીયાદપક્ષ પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૧૦૬ લાગુ કરવાના હેતુ માટે પ્રથમદર્શી કેસ સ્થાપિત કરવામાં સક્ષમ છે કે કેમ.

૪૧. ઉપર નોંધ્યા મુજબ, પંચ સાક્ષીઓ સહિત વ્યવહારીક રીતે તમામ સાક્ષીઓ હોસ્ટાઈલ થયા છે. હોસ્ટાઈલ સાક્ષીઓના પુરાવાની ચર્ચા કરવાથી કોઈ ફળદાયી હેતુ સિદ્ધ થશે નહીં. અમે એવું કંઈક શોધવાના હેતુથી હોસ્ટાઈલ સાક્ષીઓના

પુરાવાઓનું નજીકથી અવલોકન કર્યું જે કદાચ થોડો પ્રકાશ પાડી શકે પરંતુ, દુર્ભાગ્યે, કોઈપણ હોસ્ટાઈલ સાક્ષીઓના પુરાવામાં કંઈ નોંધપાત્ર ધ્યાનમાં આવી શક્યું નથી. આવા સંજોગોમાં, આપણે ફરીયાદપક્ષના સાક્ષી ૧૩ મેઘાભાઈ કુંભાભાઈ કોળી (આંક ૩૫/C), એટલે કે આરોપીના પિતા, અને ફરીયાદપક્ષના સાક્ષી ૨૨ હીરાબેન મેઘાભાઈ કોળી (આંક ૪૭/C), એટલે કે આરોપીની માતાના પુરાવા પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરવાની જરૂર છે. ફરીયાદપક્ષના સાક્ષી ૧૩ એ જુબાની આપી છે કે તેમના પુત્રના તેની પત્ની સાથેના સંબંધો એકદમ સામાન્ય હતા. તેમણે જુબાની આપી છે કે તેમના પુત્રને તેની પત્ની સાથે કોઈ બોલાચાલી થઈ હતી. ફરીયાદપક્ષના સાક્ષી ૧૩ મેઘાભાઈ કોળી, એટલે કે આરોપીના પિતાએ, તેમને સાથે બોલાવ્યા હતા, અને આવેશમાં આવીને, તેઓ પોલીસ સ્ટેશન ગયા અને એફઆઈઆર નોંધાવી, જ્યારે કે ફરીયાદપક્ષના સાક્ષી ૨૨ હીરાબેન મેઘાભાઈ કોળી, એટલે કે આરોપીની માતાએ, જુબાની આપી છે કે ઘટના સમયે તે તેના ખેતરમાં હતી. તેનો પુત્ર ભરત અને તેની પત્ની ખેતરના બીજા છેડે હતા. તે બંને રાત્રે સૂવા ગયા હતા અને રાત્રિના કલાકો દરમિયાન શું બન્યું તેનો તેણીને કોઈ ખ્યાલ ન હતો. પુરાવાના આ ભાગ પર આધાર રાખીને, વિદ્વાન એ.પી.પી. એ રજૂઆત કરી કે એ સ્થાપિત થાય છે કે મૃતક છેલ્લે તેના પતિ હોવાના નાતે આરોપીની સંગતમાં હતી અને તણાવપૂર્ણ વૈવાહિક સંબંધોને કારણે અને મૃતકે તેના ચોથા બાળકને જન્મ આપ્યો હતો તે હકીકતને ધ્યાનમાં

રાખીને, આરોપીએ તેની પત્ની પર ધારિયાથી ઈજા પહોંચાડી અને તેની હત્યા કરી.

૪૨. પ્રશ્ન એ છે કે, શું ફરીયાદપક્ષના સાક્ષી ૧૩ અને ફરીયાદપક્ષના સાક્ષી ૨૨ ના પુરાવા એ નિષ્કર્ષ પર આવવા માટે પૂરતા છે કે ફરીયાદપક્ષે પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૧૦૬ લાગુ કરવાના હેતુ માટે પ્રથમદર્શી પુરાવા રજૂ કર્યા છે. અમને ડર છે, અમારી પાસે આ પ્રશ્નનો નકારાત્મકમાં જવાબ આપવા સિવાય કોઈ વિકલ્પ બચ્યો નથી. જો આપણે માનીએ કે અગાઉના દિવસે રાત્રે પતિ અને પત્ની, એટલે કે આરોપી અને મૃતક, સાથે હતા અને સૂવા ગયા હતા, તો પણ ઘટના વિશે સમજાવવા માટે આરોપી પર સંપૂર્ણ બોજ નાખવા માટે તે પૂરતું નથી કારણ કે આ ઘટના સવારે ૧૦:૩૦ વાગ્યાની આસપાસ બની હોવાનો આક્ષેપ છે. ફરીયાદપક્ષ દ્વારા તપાસવામાં આવેલા કોઈપણ સાક્ષીઓએ એવી જુબાની આપી નથી કે સવારના કલાકોમાં આરોપી અને તેની પત્ની તેમના ઘરે એકસાથે હતા. જો સાક્ષીઓએ ફરીયાદપક્ષના કેસને સમર્થન આપ્યું હોત, તો તે એક અલગ જ બાબત બની હોત. રેકૉર્ડ પરના પુરાવાની પ્રકૃતિને જોતાં, અમારા માટે એવો અભિપ્રાય લેવો મુશ્કેલ છે કે જ્યારે મૃતક આરોપીની સંગતમાં હતી ત્યારે મૃત્યુ થયું હતું. જો એવું હોત, તો અપીલકર્તા કોડની કલમ ૩૧૩ હેઠળના તેના નિવેદનમાં તેના મૃત્યુના કારણ માટે કોઈ વાજબી ખુલાસો આપવા બંધાયેલ છે. મૃતક છેલ્લે આરોપી સાથે જોવા મળી હોવા અંગેના પુરાવા ખૂબ જ અપૂરતા અને અસ્થિર છે.

૪૩. ડિક્ટેશનના આ તબક્કે, વિદ્વાન એ.પી.પી. એ અમને વચ્ચે રોક્યા અને રજૂઆત કરી કે તેઓ ફરીયાદપક્ષના સાક્ષી ૧૩ ના પુરાવામાંથી કંઈક ધ્યાન દોરવા માંગે છે. તેમણે રજૂઆત કરી કે જોકે ફરીયાદપક્ષના સાક્ષી ૧૩ એફઆઈઆરની સામગ્રી સાબિત કરવામાં નિષ્ફળ ગયા છે અને તેમને હોસ્ટાઈલ સાક્ષી જાહેર કરવામાં આવ્યા છે, તેમ છતાં તેમના સંપૂર્ણ પુરાવાને બાજુ પર રાખવાની જરૂર નથી. વિદ્વાન એ.પી.પી. એ રજૂઆત કરી કે ફરીયાદપક્ષના સાક્ષી ૧૩ ની સરતપાસમાં, તેમણે જુબાની આપી છે કે તેમના પુત્રનો તેની પત્ની, એટલે કે મૃતક સાથે એક નાનકડા મુઠ્ઠે ઝઘડો થયો હતો અને તે બંનેને તેમના દ્વારા સાથે બોલાવવામાં આવ્યા હતા અને બાદમાં આવેશમાં આવીને, તેઓ પોલીસ સ્ટેશન ગયા અને એફઆઈઆર નોંધાવી. વિદ્વાન એ.પી.પી. એ અમને ખાતરી કરાવવાનો પ્રયાસ કર્યો કે માત્ર આ ઘટનાને કારણે જ ફરીયાદપક્ષના સાક્ષી ૧૩ એ પોલીસ સ્ટેશન જવું પડ્યું અને એફઆઈઆર નોંધાવવી પડી, નહિતર તેમના માટે પોલીસ સ્ટેશન જવાનું કોઈ યોગ્ય કારણ ન હતું. જો તેમણે સ્વીકાર્યું હોય કે તેમના પુત્ર અને મૃતક વચ્ચે કંઈક બન્યું હતું અને તેમના દ્વારા બંનેને સાથે બોલાવવામાં આવ્યા હતા અને ત્યારબાદ તેઓ પોલીસ સ્ટેશન માટે રવાના થયા હતા, તો તે એ વાતનો સંકેત છે કે સવારે કંઈક બન્યું હતું જે આરોપીની હાજરી સ્થાપિત કરે છે. જો એમ હોય, તો ટ્રાયલ જજ ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૧૦૬ ની મદદથી આરોપીને દોષિત ઠેરવવામાં વાજબી હતા.

૪૪. કાયદાનો આ એક સુસ્થાપિત સિદ્ધાંત છે કે માત્ર સાક્ષી હોસ્ટાઈલ થઈ ગયો હોવાને કારણે તેના નિવેદનને સંપૂર્ણપણે રદબાતલ કે અવગણવામાં આવતું નથી અને તેને રેકૉર્ડમાંથી ભૂંસી નાખવામાં આવતું નથી. જો કોર્ટને લાગે છે કે હોસ્ટાઈલ સાક્ષીના નિવેદનમાં એવું કંઈક છે જેના પર આધાર રાખી શકાય, તો તે તેમ કરવા માટે સ્વતંત્ર હશે. અમે અહીં સૈયદ અકબર વિ. સ્ટેટ ઓફ કલોર્નિડ, એઆઈઆર ૧૯૭૯ એસસી ૧૮૪૮ : (૧૯૭૯ કિ. એલ. જે. ૧૩૭૪) માં નોંધાયેલા સુપ્રીમ કોર્ટના ન્યાયાધીશોના અવલોકનો ટાંકવા ઈચ્છીએ છીએ, જેમાં ન્યાયાધીશોએ સત પોલ વિ. દિલ્હી એડમિનિસ્ટ્રેશન, એઆઈઆર ૧૯૭૬ એસસી ૨૯૪ : (૧૯૭૬ કિ. એલ. જે. ૨૯૫) માં નોંધાયેલા તેમના અગાઉના ચુકાદા પર આધાર રાખ્યો હતો.

“....ફોજદારી કાર્યવાહીમાં પણ જ્યારે સાક્ષીની ઉલટતપાસ કરવામાં આવે છે અને તેને બોલાવનાર પક્ષ દ્વારા કોર્ટની રજાથી વિરોધાભાસ દર્શાવવામાં આવે છે, ત્યારે તેના પુરાવાને કાયદાની દૃષ્ટિએ સંપૂર્ણપણે રેકૉર્ડમાંથી ભૂંસી નાખવામાં આવ્યા હોવાનું માની શકાય નહીં, તે હકીકત નક્કી કરનાર ન્યાયાધીશ પર છે કે તે દરેક કિસ્સામાં વિચાર કરે કે શું આવી ઉલટતપાસ અને વિરોધાભાસના પરિણામે, સાક્ષી સંપૂર્ણપણે બદનામ થઈ ગયો છે કે પછી તેની જુબાનીના અમુક ભાગ માટે તેના પર હજુ પણ વિશ્વાસ કરી શકાય છે. જો ન્યાયાધીશને લાગે છે કે પ્રક્રિયામાં,

સાક્ષીની શાખ સંપૂર્ણપણે ડગમગી નથી, તો તે, સાક્ષીના પુરાવાને સંપૂર્ણ રીતે, યોગ્ય સાવચેતી અને કાળજી સાથે વાંચીને અને વિચાર્યા પછી, રેકૉર્ડ પરના અન્ય પુરાવાઓના પ્રકાશમાં, તેની જુબાનીના તે ભાગને સ્વીકારી શકે છે જેને તે વિશ્વાસપાત્ર માને છે અને તેના પર કાર્યવાહી કરી શકે છે. જો કોઈ ચોક્કસ કિસ્સામાં, સાક્ષીની સંપૂર્ણ જુબાની પર સવાલ ઉઠાવવામાં આવે છે, અને પ્રક્રિયામાં, સાક્ષી સ્પષ્ટપણે અને સંપૂર્ણપણે બદનામ થાય છે, તો ન્યાયાધીશે, સમજદારીપૂર્વક, તેના પુરાવાને સંપૂર્ણપણે રદબાતલ કરવા જોઈએ.”

૪૫. અમને ડર છે, વિદ્વાન એ.પી.પી. ઇચ્છે છે કે અમે હોસ્ટાઈલ સાક્ષીના પુરાવાના આધારે અમુક બાબતો ધારી લઈએ. જો આપણે ફરીયાદપક્ષના સાક્ષી ૧૩ ના પુરાવાના તે ભાગ પર વિશ્વાસ કરીએ તો પણ, અમારા માટે એવો મત લેવો મુશ્કેલ છે કે તે પોતે જ આરોપી સામે ગુનામાં તેની સંડોવણી દર્શાવતો પ્રથમદર્શી કેસ બનાવે છે અને, તેથી, પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૧૦૬ લાગુ કરવા અને તે ભાવિ દિવસની સવારે શું બન્યું હતું તે સમજાવવાનો બોજ આરોપી પર નાખવા માટે પૂરતું છે.

૪૬. વિદ્વાન એ.પી.પી. એ ગુનાના હથિયારની શોધના સંજોગ પર પણ મજબૂત આધાર રાખ્યો હતો. કમનસીબે, પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૨૭ હેઠળ કલ્પના કરાયેલ ગુનાના હથિયારની શોધ પણ ફરીયાદપક્ષ દ્વારા કાયદા અનુસાર સાબિત

થઈ હોવાનું કહી શકાય નહીં. ડિસ્કવરી પંચનામાના બંને પંચ સાક્ષીઓ હોસ્ટાઈલ થયા હતા. તેઓ ડિસ્કવરી પંચનામાની સામગ્રી સાબિત કરવામાં નિષ્ફળ ગયા છે. આવા સંજોગોમાં, ફરીયાદપક્ષ હવે તપાસ અધિકારી, એટલે કે ફરીયાદપક્ષના સાક્ષી ૩૭ મહેશકુમાર જીવરાજભાઈ ચૌધરી (આંક ૭૭/C) ના પુરાવા પર આધાર રાખવાનો પ્રયાસ કરી રહ્યું છે. અમે એ હકીકતથી વાકેફ છીએ કે એવી કોઈ કાનૂની દરખાસ્ત નથી કે સ્વતંત્ર સાક્ષી દ્વારા સમર્થન ન મળે ત્યાં સુધી પોલીસ અધિકારીઓના પુરાવા સ્વીકારવા લાયક નથી અથવા પોલીસ અધિકારીઓના પુરાવાઓને સંપૂર્ણપણે અવગણી શકાય છે. અમે ફરીયાદપક્ષના સાક્ષી ૩૭ ના સંપૂર્ણ પુરાવાઓનું બારીકાઈથી અવલોકન કર્યું છે. તપાસ અધિકારીએ માત્ર એટલી જ જુબાની આપી છે કે આરોપીએ તેની ધરપકડ પછી કંઈક દર્શાવવાની ઈચ્છા વ્યક્ત કરી હતી અને તે રીતે ડિસ્કવરી પંચનામું દોરવામાં આવ્યું હતું જેના કારણે ગુનાના હથિયારની શોધ થઈ હતી. આ સંદર્ભમાં તપાસ અધિકારીના પુરાવામાં બે ખામીઓ છે. પ્રથમ, તેઓ શોધના સંદર્ભમાં પોલીસ કસ્ટડીમાં હતા ત્યારે આરોપી દ્વારા કરવામાં આવેલું ચોક્કસ નિવેદન જુબાની આપવામાં નિષ્ફળ ગયા છે, અને બીજું, તપાસ અધિકારી પંચનામાની સામગ્રી સાબિત કરવામાં પણ નિષ્ફળ ગયા છે. માત્ર પંચનામું દોરવામાં આવ્યું હતું તેવી જુબાની આપવી પૂરતી નથી. જો પંચ સાક્ષીઓ ફરીયાદપક્ષના કેસને સમર્થન ન આપે, તો જો ફરીયાદપક્ષ તેના પર આધાર રાખવા માંગતું હોય તો તપાસ અધિકારી પંચનામાની સામગ્રી સાબિત કરવા માટે

બંધાયેલા છે. જો તપાસ અધિકારી તેમજ પબ્લિક પ્રોસિક્યુટર આ સંદર્ભે થોડા સાવચેત રહ્યા હોત, તો આવી ભૂલ ટાળી શકાઈ હોત. આ ઉપરાંત, આરોપીના કહેવા પર ગુનાના હથિયારની શોધ પર વિશ્વાસ કરવામાં આવે તો પણ, તે પોતે જ આપોઆપ એ નિષ્કર્ષ પર પહોંચવા માટે પૂરતું નથી કે ગુનો પણ આરોપી દ્વારા કરવામાં આવ્યો હતો. ઉપરોક્ત સંદર્ભમાં, અમે મુસ્તકીમ ઉર્ફે સિરાજુલ્લીન વિ. સ્ટેટ ઓફ રાજસ્થાન, (૨૦૧૧)૧૧ SCC ૭૨૪ ના કેસમાં સુપ્રીમ કોર્ટના નિર્ણયનો સંદર્ભ આપી શકીએ છીએ અને તેના પર આધાર રાખી શકીએ છીએ. અમે ફક્ત ૨૫, ૨૬ અને ૨૭ માં રહેલા અવલોકનો નીચે મુજબ ટાંકી શકીએ છીએ :

“૨૫. અધિનિયમની કલમ ૨૭ ના સંદર્ભમાં, મહત્વની બાબત એ છે કે આરોપીના ખુલાસા પર ભૌતિક વસ્તુની શોધ થાય છે પરંતુ માત્ર આવા ખુલાસાથી આપોઆપ એ નિષ્કર્ષ પર ન પહોંચી શકાય કે ગુનો પણ આરોપી દ્વારા કરવામાં આવ્યો હતો. વાસ્તવમાં, તે પછી, ભૌતિક વસ્તુઓની શોધ અને ગુનામાં તેના ઉપયોગ વચ્ચે ગાઢ કડી સ્થાપિત કરવાનો બોજ ફરીયાદપક્ષ પર રહે છે. અધિનિયમની કલમ ૨૭ હેઠળ જે સ્વીકાર્ય છે તે શોધ તરફ દોરી જતી માહિતી છે અને તેના પર ફરીયાદપક્ષ દ્વારા બનાવવામાં આવેલ કોઈ અભિપ્રાય નહીં.

૨૬. જો રિકવરી મેમો પોલીસ સ્ટેશનમાં જ તૈયાર કરવામાં આવ્યા હોય તો તે તેની પવિત્રતા ગુમાવશે જેવું કે વરુણ ચૌધરી વિરુદ્ધ સ્ટેટ ઓફ રાજસ્થાન એઆઈઆર ૨૦૧૧ એસસી ૭૨ : (૨૦૧૦ એઆઈઆર એસસીડબલ્યુ ૬૭૯૪ : ૨૦૧૧ ક્રિ. એલ. જે. ૬૭૫) માં નોંધાયેલ આ કોર્ટ દ્વારા ઠરાવવામાં આવ્યું હતું.

૨૭. કલમ ૨૭ નો અવકાશ અને વ્યાપ એઆઈઆર ૧૯૪૭ પીસી ૬૭ પુલુકુરી કોટચ્યા અને અન્ય વિ. એમ્પરર માં પણ સ્પષ્ટ રીતે જણાવવામાં આવ્યા હતા જે નીચે પુનઃઉત્પાદિત કરવામાં આવ્યા છે:—

...કલમ અંતર્ગત 'શોધાયેલ હકીકત' ને ઉત્પાદિત વસ્તુની સમકક્ષ ગણવી તે ભ્રામક છે; શોધાયેલી હકીકત એ સ્થાનને આવરી લે છે જ્યાંથી વસ્તુનું ઉત્પાદન કરવામાં આવે છે અને આ અંગે આરોપીનું જ્ઞાન, અને આપેલી માહિતી સ્પષ્ટપણે આ હકીકતથી સંબંધિત હોવી જોઈએ. ઉત્પાદિત વસ્તુના ભૂતકાળના વપરાશકર્તા અથવા ભૂતકાળના ઇતિહાસ વિશેની માહિતી તે જે સેટિંગમાં મળી આવે છે તેમાં તેની શોધ સાથે સંબંધિત નથી. કસ્ટડીમાં રહેલા વ્યક્તિ દ્વારા પૂરી પાડવામાં આવેલી માહિતી કે “હું મારા ઘરની છતમાં છુપાયેલો છરી રજૂ કરીશ” એ છરીની શોધ તરફ દોરી જતી નથી; છરીઓ ઘણા વર્ષો પહેલા શોધાઈ હતી. તે હકીકતની શોધ તરફ દોરી જાય છે કે બાતમીદારના જાણ મુજબ તેના ઘરમાં છરી છુપાયેલી છે, અને જો છરીનો ઉપયોગ ગુનામાં થયો હોવાનું

સાબિત થાય છે, તો શોધાયેલ હકીકત ખૂબ જ સુસંગત છે. પરંતુ જો નિવેદનમાં શબ્દો ઉમેરવામાં આવે કે 'જેનાથી મેં A ને છરો માર્યો હતો' તો આ શબ્દો અસ્વીકાર્ય છે કારણ કે તે બાતમીદારના ઘરમાં છરીની શોધથી સંબંધિત નથી. ""

૪૭. અમે આ અદાલતના ડિવિઝન બેન્ચના નિર્ણયનો પણ ઉલ્લેખ કરી શકીએ છીએ, જેમાં અમારામાંથી એક (જે.બી.પારડીવાલા, ન્યાયમૂર્તશ્રી) પક્ષકાર હતો, રમેશભાઈ હજાભાઈ ચાચિયા વિરુદ્ધ ગુજરાત રાજ્યના કેસમાં, (૨૦૧૨) ૩ જીએલઆર ૨૨૫૦ માં અહેવાલ આપ્યો હતો, જેમાં ફરિયાદી ૧૧ થી ૧૬ સુધી નીચેની ચર્ચા કરવામાં આવી છે:

“૧૧. કાયદાના ઉપરોક્ત સિદ્ધાંતોને ધ્યાનમાં રાખીને, અમે આરોપી સામે આ કેસમાં દેખાતા સંજોગોની બારીકાઈથી અને કાળજીપૂર્વક તપાસ કરી છે. અમે પહેલા ફરીયાદપક્ષ દ્વારા હથિયારની શોધ અને કીમતી વસ્તુઓની શોધના સંજોગોનો સામનો કરવાનો પ્રસ્તાવ મૂકીએ છીએ. એવું જણાય છે કે આરોપીની ૪ ફેબ્રુઆરી, ૨૦૦૪ ના રોજ ૧૫.૩૦ કલાકે ધરપકડ કરવામાં આવી હતી અને તે અસરનું ધરપકડ પંચનામું પણ દોરવામાં આવ્યું હતું જે આંક ૪૪ છે. તે જ દિવસે અને તે જ કલાકે ફરીયાદપક્ષનો કેસ છે કે આરોપીએ તપાસ અધિકારી સમક્ષ જણાવ્યું હતું

કે પોતાની સ્વતંત્ર ઈચ્છા અને મરજીથી તે ગુનામાં વપરાયેલી કુહાડી કઈ જગ્યાએ મૂકી છે તે બતાવવા માટે તૈયાર છે. તપાસ અધિકારીએ શોધના હેતુ માટે બે પંચોને બોલાવ્યા હતા અને આરોપીના કહેવા પર હથિયારની શોધ દર્શાવતું ડિસ્કવરી પંચનામું દોર્યું હોવાનું કહેવાય છે. બંને પંચ સાક્ષીઓ એટલે કે ફરીયાદપક્ષના સાક્ષી ૭ આંક ૨૨ અને ફરીયાદપક્ષના સાક્ષી ૮ આંક ૨૫ એ ફરીયાદપક્ષના કેસને સમર્થન આપ્યું ન હતું અને ગુનાના હથિયારના ડિસ્કવરી પંચનામાની સામગ્રી સાબિત કરવામાં નિષ્ફળ ગયા હતા. પ્રશ્ન એ છે કે ફરીયાદપક્ષ દ્વારા આધાર રાખવામાં આવેલ સંજોગોના આવા ભાગનું પુરાવાકીય મૂલ્ય શું હશે, ખાસ કરીને જ્યારે પંચનામાના બે સ્વતંત્ર સાક્ષીઓએ ફરીયાદપક્ષને સમર્થન આપ્યું ન હતું. ટ્રાયલ કોર્ટે પુરાવાના આ ભાગ પર એવું કહીને વિશ્વાસ કર્યો અને આધાર રાખ્યો કે જોકે પંચો હોસ્ટાઈલ થયા છે, પરંતુ તપાસ અધિકારીએ પોતાના પુરાવામાં કહ્યું છે કે આરોપી દ્વારા ખુલાસો કરતું નિવેદન કર્યા પછી બે સ્વતંત્ર પંચ સાક્ષીઓની હાજરીમાં હથિયાર મળી આવ્યું હતું. મોદન સિંહ વિ. સ્ટેટ ઓફ રાજસ્થાન એઆઈઆર ૧૯૭૮ એસસી ૧૫૧૧ માં નોંધાયેલ કેસમાં સુપ્રીમ કોર્ટે ઠરાવ્યું હતું કે જો ભૌતિક વસ્તુઓ જપ્ત કરનાર તપાસ અધિકારીના પુરાવા સંતોષકારક હોય, તો વસૂલાત અંગેના પુરાવાને એ આધારે નકારી શકાય નહીં કે જમીના સાક્ષીઓ ફરીયાદપક્ષના વર્ઝનને સમર્થન આપતા નથી. જ્યારે કાયદાની આ દરખાસ્ત અંગે કોઈ

વિવાદ ન હોઈ શકે, પરંતુ તેમ છતાં શોધના પુરાવાને સ્વીકારતા પહેલા કાયદાની જરૂરિયાત પૂરી થવી જોઈએ અને તે પંચનામાની સામગ્રી સાબિત કરીને છે. તપાસ અધિકારી કાયદામાં પંચનામાની સામગ્રી સાબિત કરવા માટે બંધાયેલા છે અને જો તપાસ અધિકારીએ કાયદા અનુસાર ડિસ્કવરી પંચનામાની સામગ્રી સફળતાપૂર્વક સાબિત કરી હોય તો જ તે કિસ્સામાં ફરીયાદપક્ષ આવા પુરાવા પર આધાર રાખવામાં વાજબી હોઈ શકે છે અને ટ્રાયલ કોર્ટ પણ પુરાવા સ્વીકારી શકે છે. વર્તમાન કિસ્સામાં, તપાસ અધિકારી ફરીયાદપક્ષના સાક્ષી ૧૬ આંક ૭૭ ની જુબાનીમાંથી અમને જે મળ્યું છે તે એ છે કે તેમણે બંને ડિસ્કવરી પંચનામાની સામગ્રી સાબિત કરી નથી અને તેમણે માત્ર એટલી જ જુબાની આપી છે કે આરોપી ગુનાનું હથિયાર દર્શાવવા માટે તૈયાર હોવાથી તે પંચનામા હેઠળ રિકવર કરવામાં આવ્યું હતું. કીમતી વસ્તુઓની શોધના સંબંધમાં પણ એવું જ નિવેદન છે. અમે તપાસ અધિકારીના પુરાવાના આ ભાગને બારીકાઈથી જોયો છે અને અમને ખાતરી છે કે કોઈપણ કલ્પનાથી એવું કહી શકાય નહીં કે તપાસ અધિકારીએ બંને ડિસ્કવરી પંચનામાની સામગ્રી સાબિત કરી છે. તપાસ અધિકારીના અંતે પંચનામાની સામગ્રી સાબિત કરવા પર અમે ભાર શા માટે મૂકીએ છીએ તેનું એક કારણ છે, ખાસ કરીને જ્યારે સ્વતંત્ર પંચ સાક્ષીઓ હોસ્ટાઈલ થયા હોય અને ફરીયાદપક્ષને સમર્થન ન આપ્યું હોય. કોર્ટને તપાસ અધિકારીના પુરાવા

પર સુરક્ષિત રીતે આધાર રાખવા માટે સક્ષમ કરવા માટે, તે જરૂરી છે કે આરોપી દ્વારા કરવામાં આવેલા નિવેદન તરીકે તેને આભારી ચોક્કસ શબ્દો રેકૉર્ડ પર લાવવામાં આવે અને, આ હેતુ માટે તપાસ અધિકારી પોતાના પુરાવામાં ચોક્કસ નિવેદન આપવા માટે બંધાયેલા છે અને માત્ર એમ કહીને નહીં કે ગુનાના હથિયારનું ડિસ્કવરી પંચનામું દોરવામાં આવ્યું હતું કારણ કે આરોપી તેને કોઈ ચોક્કસ સ્થળેથી બહાર કાઢવા માટે તૈયાર હતો.

૧૨. પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૨૭ નો અવકાશ અને વ્યાપ ફૂલુકુરી કોટ્ટયા વિ. એમ્પરર, એઆઈઆર ૧૯૪૭ પીસી ૬૭ માં સ્પષ્ટ રીતે દર્શાવવામાં આવ્યો હતો, જે લોકસ ક્લાસિકસ (*locus classicus*) બની ગયો છે, નીચેના શબ્દોમાં: “કલમ અંતર્ગત ‘શોધાયેલ હકીકત’ ને ઉત્પાદિત વસ્તુની સમકક્ષ ગણવી તે ભ્રામક છે; શોધાયેલી હકીકત એ સ્થાનને આવરી લે છે જ્યાંથી વસ્તુનું ઉત્પાદન કરવામાં આવે છે અને આ અંગે આરોપીનું જ્ઞાન, અને આપેલી માહિતી સ્પષ્ટપણે આ હકીકતથી સંબંધિત હોવી જોઈએ. કસ્ટડીમાં રહેલા વ્યક્તિ દ્વારા પૂરી પાડવામાં આવેલી માહિતી કે “હું મારા ઘરની છતમાં છુપાયેલો છરી રજૂ કરીશ” એ છરીની શોધ તરફ દોરી જતી નથી; છરીઓ ઘણા વર્ષો પહેલાં શોધાઈ હતી. તે હકીકતની શોધ તરફ દોરી જાય છે કે બાતમીદારના જાણ મુજબ તેના ઘરમાં છરી છુપાયેલી છે, અને જો છરીનો

ઉપયોગ ગુનામાં થયો હોવાનું સાબિત થાય છે, તો શોધાયેલ હકીકત ખૂબ જ સુસંગત છે. પરંતુ જો નિવેદનમાં શબ્દો ઉમેરવામાં આવે કે “જેનાથી મેં ‘A’ ને છરો માર્યો હતો” તો આ શબ્દો અસ્વીકાર્ય છે કારણ કે તે બાતમીદારના ઘરમાં છરીની શોધથી સંબંધિત નથી.”

પંચનામાના રૂપમાં પુરાવાઓ પરથી જે ઉભરી આવે છે તે એ છે કે અપીલકર્તાએ પંચ સાક્ષીઓ સમક્ષ એવું નિવેદન આપ્યું હતું કે “હું તમને ગુનામાં વપરાયેલ હથિયાર બતાવીશ”. આ તે ચોક્કસ નિવેદન છે જે આપણે ડિસ્કવરી પંચનામામાંથી વાંચી શકીએ છીએ અને તપાસ અધિકારી પણ પંચનામામાં જે નોંધવામાં આવ્યું છે તેના સિવાયના ચોક્કસ નિવેદન અંગે જુબાની આપી શક્યા ન હોત. આ નિવેદન એવું સૂચવતું નથી કે અપીલકર્તાએ હથિયાર છુપાવવામાં તેની સંડોવણી વિશે કંઈપણ દર્શાવ્યું હતું. માત્ર શોધને હથિયાર શોધનાર વ્યક્તિ દ્વારા છુપાવવાના લેખકત્વનો અનુમાન કરવા માટે પૂરતું ગણી શકાય નહીં. તે કોઈ અન્ય સ્ત્રોત દ્વારા તે જગ્યાએ તે હથિયારના અસ્તિત્વનું જ્ઞાન મેળવી શક્યો હોત. તેણે કોઈને હથિયાર છુપાવતા પણ જોયો હશે, અને તેથી, એવું અનુમાન લગાવી શકાય નહીં કે કારણ કે કોઈ વ્યક્તિએ હથિયાર શોધ્યું છે, તેથી તે જ વ્યક્તિએ તેને છુપાવ્યું હતું, ઓછામાં ઓછું એવું અનુમાન લગાવી શકાય નહીં કે તેણે તેનો ઉપયોગ કર્યો હતો. તેથી, જો અપીલકર્તા દ્વારા શોધ સ્વીકારવામાં આવે તો પણ, હથિયારની શોધના

પંચનામા અને આ અંગેના પુરાવાઓમાંથી જે ઉભરી આવે છે તે એ છે કે તેણે જાહેર કર્યું કે તે ગુનામાં વપરાયેલ હથિયાર બતાવશે. તે જ રીતે અમે આંક ૩૨ ના પંચનામાનો પણ અભ્યાસ કર્યો છે જેમાં પંચો સમક્ષ આરોપી દ્વારા કરવામાં આવેલું નિવેદન ચોક્કસ શબ્દોમાં એવું છે કે “રોઘડા ગામનો રહેવાસી આરોપી પોતાની સ્વતંત્ર ઈચ્છાથી રોકડ અને અન્ય કીમતી વસ્તુઓ બહાર કાઢવાની જાણ કરે છે”.

૧૩. નરસિંહભાઈ ડાહ્યાભાઈ વાઘેલા વિરુદ્ધ સ્ટેટ ઓફ ગુજરાત, ૧૯૮૪(૧) GLR ૧૧૮ માં નોંધાયેલા કેસમાં, આ કોર્ટે આમ અવલોકન કર્યું છે :-

“.....જ્યારે પંચનામું તૈયાર કરવાનું હતું ત્યારે આરોપી હાજર હતો અને તેણે જણાવ્યું હતું કે “તે સ્વેચ્છાએ ચાવી બતાવે છે”. આનો અર્થ માત્ર ચાવીનું જ્ઞાન થશે અને ચાવીનો કબજો નહીં. કાયદામાં કબજો અને જ્ઞાન બે અલગ અલગ પાસાઓ છે. કબજો સ્થાપિત કરવા માટે ભારતીય પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૨૭ હેઠળનું નિવેદન એવું હોવું જોઈતું હતું કે “મેં એક ચાવી છુપાવી છે અથવા મેં એક ચાવી મૂકી છે જે હું રજૂ કરવા તૈયાર છું”. જ્યાં સુધી તે સ્વીકૃત હકીકત ન હોય કે તેણે જ તે મૂકી છે ત્યાં સુધી તેને કબજો આભારી શકાય નહીં. ઉત્પાદન જ્ઞાનને આભારી શકે છે. જો કોઈ વ્યક્તિને જ્ઞાન હોય કે કોઈ ચોક્કસ વસ્તુ કોઈ ચોક્કસ જગ્યાએ પડી છે, તો તે માત્ર એટલું જ સ્થાપિત કરશે કે તે જાણતો હતો કે કોઈ ચોક્કસ

જગ્યાએ કોઈ ચોક્કસ વસ્તુ પડી છે. આ જ્ઞાનને આભારી હશે અને કબજાને નહીં.”

૧૪. દૂધ નાથ પાંડે વિ. સ્ટેટ ઓફ યુ. પી., એઆઈઆર ૧૯૮૧ એસસી ૯૧૧ માં, સર્વોચ્ચ અદાલતે સમાન હકીકત-પરિસ્થિતિને ધ્યાનમાં લીધી અને ફરરા ૧૫ માં અવલોકન કર્યું કે, જો કેસ સંજોગોવશાત પુરાવા પર આધારિત હોત, તો અલગ વિચારણાઓ પ્રવર્તી હોત કારણ કે બે પ્રત્યક્ષદર્શી સાક્ષીઓની જુબાનીને બાકાત રાખ્યા પછી પુરાવાનું સંતુલન સંપૂર્ણપણે સંજોગોવશાત પુરાવા પર આધારિત કેસોમાં જરૂરી ધોરણનું ન હતું (જેમ કે અહીંનો કેસ છે). ન્યાયાધીશોએ અવલોકન કર્યું કે અપીલકર્તાના કહેવા પર પિસ્તોલની રિકવરીના પુરાવા પોતે જ એ સાબિત કરી શકતા નથી કે જેણે હથિયાર બતાવ્યું તેણે ગુનામાં તેનો ઉપયોગ કર્યો હતો. શોધ સાથેનું નિવેદન છુપાવવાના લેખકત્વને ઓળખવા માટે અસ્પષ્ટ હોવાનું જાણવા મળ્યું હતું અને એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે હથિયાર બતાવવું, શ્રેષ્ઠ રીતે, હથિયાર ક્યાં રાખવામાં આવ્યું હતું તે અંગે અપીલકર્તાનું જ્ઞાન સાબિત કરી શકે છે.

૧૫. આમ, તપાસ અધિકારી દ્વારા તેમના પુરાવામાં આરોપી વ્યક્તિને આભારી ચોક્કસ શબ્દો, તેના દ્વારા કરવામાં આવેલા નિવેદન તરીકે જુબાની ન આપવાની ગેરહાજરીમાં, અને પંચનામાની સામગ્રી સાબિત કર્યા વિના, ટ્રાયલ કોર્ટ માત્ર તપાસ અધિકારીના પુરાવા પર આધાર

રાખીને આરોપીના ઇશારે હથિયારની શોધ અને રોકડ તથા અન્ય કીમતી વસ્તુઓની શોધના સંજોગો પર વિશ્વાસ મૂકવામાં વાજબી ન હતી.

૧૬. શોધના પુરાવા, પોતે જ, ગોંડા છે અને દોષસિદ્ધિને ટકાવી શકતા નથી પરંતુ જ્યાં ફરીયાદપક્ષના કેસને ટકાવી રાખવા માટે પુષ્કળ અન્ય પુરાવા હોય, ત્યાં શોધના પુરાવાને સમર્થન આપતા પુરાવાના મૂલ્યવાન ભાગ તરીકે ગણી શકાય.”

૪૮. વિદ્વાન એ.પી.પી. શ્રી પટેલે પણ આ કોર્ટને એવો વિશ્વાસ અપાવવાનો પ્રયાસ કયો કે જો ડિસ્કવરી પંચનામું કાયદા અનુસાર સાબિત થયું ન હોવાનું કહેવાય, તો પણ આરોપીનું પંચ સાક્ષીઓ અને પોલીસ પાર્ટીને કોઈ ચોક્કસ સ્થળે લઈ જવાનું આચરણ કે જેનાથી ગુનાહિત હકીકત, એટલે કે ગુનાના હથિયારની શોધ થાય છે, તે પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૮ હેઠળ સંબંધિત હકીકત છે.

૪૯. વિદ્વાન એ.પી.પી. દ્વારા રજૂ કરવામાં આવેલી આવી દલીલ સ્વીકારવામાં કોઈ મુશ્કેલી નથી, પરંતુ કોઈ આરોપીને માત્ર તેના આચરણના આધારે હત્યા જેવા ગંભીર ગુના માટે દોષિત ઠેરવી શકાય નહીં જે પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૮ હેઠળ સંબંધિત અને સ્વીકાર્ય હોઈ શકે છે. આરોપીનું આચરણ ગુનાહિત સંજોગોમાંનું એક હોઈ શકે છે જે કોર્ટ રેકૉર્ડ પરના અન્ય સંજોગો સાથે ધ્યાનમાં લઈ શકે છે. કમનસીબે, હાથ પરના કેસમાં, પુરાવા એટલા અપૂરતા છે કે

આરોપીના આચરણ પર આધાર રાખવો સલાહભર્યું અથવા વાજબી રહેશે નહીં. કાયદાની આ એક સુસ્થાપિત દરખાસ્ત છે કે, શંકા, ગમે તેટલી ગંભીર કેમ ન હોય, તે સાબિતીનું સ્થાન લઈ શકે નહીં અને ફરીયાદપક્ષ ફોજદારી આરોપ પર સફળ થવા માટે તેના કેસને “સાચો હોઈ શકે છે” ના ક્ષેત્રમાં રાખવાનું પરવડી શકે નહીં પરંતુ તેને આવશ્યકપણે “સાચો હોવો જ જોઈએ” ના સ્તર સુધી લઈ જવો પડે છે. ફોજદારી કાર્યવાહીમાં, કોર્ટની એ સુનિશ્ચિત કરવાની ફરજ છે કે માત્ર અટકળો અથવા શંકા કાનૂની સાબિતીનું સ્થાન ન લે અને એવી સ્થિતિમાં જ્યાં ઉપલબ્ધ પુરાવાઓની પૃષ્ઠભૂમિમાં વાજબી શંકા સેવવામાં આવે છે, ન્યાયનો ગર્ભપાત રોકવા માટે, આરોપીને શંકાનો લાભ આપવો જોઈએ. આવી શંકા આવશ્યકપણે વાજબી હોવી જોઈએ અને કાલ્પનિક, અવાસ્તવિક, અમૂર્ત અથવા અસ્તિત્વમાં ન હોય તેવી નહીં પરંતુ એક નિષ્પક્ષ, સમજદાર અને વિશ્લેષણાત્મક મન દ્વારા સેવી શકાય તેવી હોવી જોઈએ, જેનું કારણ અને સામાન્ય સમજની કસોટી પર મૂલ્યાંકન કરવામાં આવે. ફોજદારી ન્યાયશાસ્ત્રમાં આ પણ એક પ્રાથમિક પૂર્વધારણા છે કે જો ઉપલબ્ધ પુરાવા પર બે દ્રષ્ટિકોણ શક્ય હોય, એક આરોપીના દોષ તરફ અને બીજો તેની નિર્દોષતા તરફ નિર્દેશ કરતો હોય, તો આરોપીની તરફેણ કરતો દ્રષ્ટિકોણ અપનાવવો જોઈએ. આ સંદર્ભમાં અમે જોસ ઉર્ફે પપ્પચન વિ. સબ-ઇન્સ્પેક્ટર ઓફ પોલીસ, કોચિલંડી અને અન્ય, (૨૦૧૬)૧૦ એસ.એસ.સી ૫૧૮ ના કેસમાં સુપ્રીમ કોર્ટના

નિર્ણયનો સંદર્ભ આપી શકીએ છીએ અને તેના પર આધાર રાખી શકીએ છીએ.
અમે સંબંધિત ફકરાઓ નીચે મુજબ ટાંકી શકીએ છીએ :

“૫૮. નિર્દોષતાની ધારણા અને ફોજદારી કેસમાં ફરિયાદી પક્ષ પર પુરાવાના ભારણના અવિભાજ્ય ઈન્ટરફેસને ઈયાન ડેનિસ દ્વારા પાનું ૪૪૫ પર “ધ લો ઓફ એવિડન્સ” ગ્રંથની પાંચમી આવૃત્તિમાંથી નીચેના ભાગમાં સંક્ષિપ્તમાં સમજાવવામાં આવ્યું છે:

“નિર્દોષતાની ધારણા જણાવે છે કે દોષિત સાબિત ન થાય ત્યાં સુધી વ્યક્તિને નિર્દોષ માનવામાં આવે છે. એક અર્થમાં આ ફક્ત જુદી જુદી ભાષામાં આ નિયમને પુનરાવર્તિત કરે છે કે ફોજદારી કેસમાં સાબિતીનો બોજ પ્રતિવાદીનો દોષ સાબિત કરવા માટે ફરિયાદી પક્ષ પર હોય છે. ઉપર સમજાવ્યા મુજબ, સાબિતીના નિયમના બોજમાં સંખ્યાબંધ કાર્યો છે, જેમાંથી એક અનિશ્ચિતતાની સ્થિતિમાં તથ્ય શોધક માટે નિર્ણયનો નિયમ પ્રદાન કરવાનો છે. અન્ય કાર્ય ફોજદારી સુનાવણીમાં ખોટા નિર્ણયના જોખમને ફાળવવાનું છે. કારણ કે ખોટી રીતે દોષિત ઠેરવવાના પરિણામને ખોટી રીતે નિર્દોષ જાહેર કરવા કરતાં નોંધપાત્ર રીતે વધુ ખરાબ નુકસાન માનવામાં આવે છે, તેથી આ નિયમ બનાવવામાં આવ્યો છે જેથી પહેલા દોષિત ઠરેલા વ્યક્તિનું

જોખમ ઘટાડી શકાય.પ્રતિવાદી નિર્દોષ છે એવી ધારણાને દૂર કરવાના બોજને કારણે રાજ્યએ પ્રતિવાદીનો દોષ સાબિત કરવો જરૂરી છે.”

૫૯. આમ ઉપરોક્ત અવતરણ ખોટી રીતે દોષિત ઠેરવવાના જોખમની સરખામણીમાં ખોટી રીતે નિર્દોષ જાહેર કરવાની પસંદગીને સ્વીકારે છે.અમર્યાદિત દોષિત ઠેરવવાની સૌથી દૂરની શક્યતાને પણ ટાળવા માટે આ સ્થાયી ન્યાયશાસ્ત્રની ચિંતા છે.

૬૦. આ સંપૂર્ણ બળ સાથે લાગુ પડે છે, ખાસ કરીને હકીકતમાં એવી પરિસ્થિતિઓમાં જ્યાં આરોપ પરિસ્થિતિજન્ય પુરાવા દ્વારા સ્થાપિત કરવાનો પ્રયાસ કરવામા આવે છે.આ નિવેદનો એટલા મજબૂત છે કે અમે આ સંબંધમાં આ અદાલતના નિર્ણયોનો ઉલ્લેખ કરીને વર્તમાન વર્ણન પર ભાર મૂકવા માંગતા નથી.

૬૧. જો કે, આ પાસાને સંબોધતા, પૃષ્ઠ ૪૮૩ પર ઈયાન ડેનિસ દ્વારા લખાયેલા એ જ ગ્રંથ "ધ લો ઓફ એવિડન્સ" ની પાંચમી આવૃત્તિમાંથી પણ નીચેનો અર્ક છે:

“જ્યાં આરોપી સામેનો કેસ સંપૂર્ણપણે અથવા આંશિક રીતે પરિસ્થિતિજન્ય પુરાવાના તારણો પર આધાર રાખે છે, ત્યાં તથ્ય-શોધકો તાર્કિક રીતે દોષિત ઠેરવી શકતા નથી સિવાય કે તેમને ખાતરી ન હોય કે માત્ર અપરાધના તારણો જ છે જે વાજબી રીતે દોરવામાં આવી શકે છે. જો તેઓ એવું વિચારે છે કે પરિસ્થિતિજન્ય પુરાવા માટે સંભવિત નિર્દોષ સમજૂતીઓ છે જે “માત્ર કાલ્પનિક” નથી, તો તે અનુસરવું જોઈએ કે અપરાધ વિશે વાજબી શંકા છે. જો કે, એવો કોઈ નિયમ નથી કે ન્યાયાધીશોએ જ્યુરીઓને દોષિત ન ઠેરવવાની શરતોમાં નિર્દેશ આપવો જોઈએ સિવાય કે તેમને ખાતરી ન હોય કે પુરાવા દોષ સિવાય અન્ય કોઈ સમજૂતી ધરાવતા નથી. તે ફક્ત નિર્દેશ આપવા માટે પૂરતું છે કે ફરિયાદી પક્ષ પરનો બોજ વાજબી શંકાની બહાર જ્યુરીને સંતોષવાનો છે, અથવા જેથી તેઓ ખાતરી કરી શકે.

ફોજદારી કેસોમાં જરૂરી સાબિતીનું ખૂબ જ ઉચ્ચ ધોરણ ખોટી રીતે દોષિત ઠેરવવાનું જોખમ ઘટાડે છે. તેનો અર્થ એ છે કે જે વ્યક્તિ, પુરાવા પર, તથ્ય શોધક માને છે કે “કદાચ” દોષિત છે, અથવા “સંભવિત” દોષિત હોવાનું માને છે, તેને નિર્દોષ જાહેર કરવામાં આવશે, કારણ કે સંભાવનાના આ ચુકાદાઓ આવશ્યકપણે

સ્વીકારે છે કે તથ્ય શોધક "ખાતરીપૂર્વક" નથી.સામાન્ય રીતે એવું સ્વીકારવામાં આવે છે કે આમાંથી ઓછામાં ઓછા કેટલાક નિર્દોષ એવા વ્યક્તિઓ હશે કે જેઓ હકીકતમાં દોષિત ઠેરવવામાં આવેલા ગુનાઓ માટે દોષિત છે, અને જો સાબિતીનું ધોરણ સંભાવનાઓના સંતુલનનું નીચું નાગરિક ધોરણ હોય તો તેમને દોષિત ઠેરવવામાં આવશે.આવી નિર્દોષતા એ ખોટી સજા સામે "વાજબી શંકાની બહાર" ધોરણ દ્વારા પૂરી પાડવામાં આવેલ સુરક્ષા માટે ચૂકવવામાં આવતી કિંમત છે.""

૫૦. આ બાબતના એકંદર દ્રષ્ટિકોણમાં, અમે એ નિષ્કર્ષ પર પહોંચ્યા છીએ કે ગુનામાં આરોપીની સંડોવણી અંગે નોંધપાત્ર શંકા છે. પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૧૦૬ લાગુ કરવાના હેતુ માટે ફરીયાદપક્ષ દ્વારા સ્થાપિત કોઈ પ્રથમદર્શી કેસની ગેરહાજરીમાં હત્યાના ગુના માટે આરોપીને દોષિત ઠેરવવાના હેતુથી પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૧૦૬ નો ઉપયોગ કરવામાં ટ્રાયલ કોર્ટની ભૂલ હતી. આ કેસની હકીકતો અન્યથા ખૂબ જ ગંભીર છે. એક શિશુ સહિત ચાર સગીર બાળકોની માતા તેની ઝૂંપડીમાં નિર્દયતાથી હત્યા કરાયેલી હાલતમાં મળી આવી હતી. ઘટનાના માત્ર છ દિવસ પહેલા તેણે તેના ચોથા બાળકને જન્મ આપ્યો હતો. ચોથા બાળકના જન્મના છઠ્ઠા દિવસની વિધિઓ પૂર્ણ થયાના એક દિવસ પછી આ ઘટના બની હતી. દુર્ભાગ્યે, રેકૉર્ડ પર અપૂરતા પુરાવાઓના કારણે,

અમારી પાસે આરોપીને શંકાનો લાભ આપવા અને તેને ગુનામાંથી નિર્દોષ મુક્ત કરવા સિવાય બીજો કોઈ વિકલ્પ બચ્યો નથી.

૫૧. આ તબક્કે, અમે એ અવલોકન કરવું યોગ્ય માનીએ છીએ કે ટ્રાયલ કોર્ટે ક્રિમિનલ પ્રોસિજર કોડની કલમ ૩૪૪ હેઠળ અથવા ઓછામાં ઓછા કોડની કલમ ૩૪૦ હેઠળ હોસ્ટાઈલ સાક્ષીઓ સામે કાર્યવાહી કરવી જોઈતી હતી. મૌખિક પુરાવા પર આધારિત કેસોમાં ખોટી જુબાની ની બદીએ ચિંતાજનક સ્વરૂપ ધારણ કર્યું છે અને આ જોખમને અસરકારક રીતે પહોંચી વળવા માટે, અદાલતો માટે કોડની કલમ ૩૪૪ અથવા કલમ ૩૪૦ ની જોગવાઈઓનો વર્તમાન કરતાં વધુ અસરકારક અને વારંવાર ઉપયોગ કરવો ઇચ્છનીય છે. સાક્ષીઓ ફોજદારી કાર્યવાહીના વિવિધ તબક્કાઓ દરમિયાન પોતાની મરજીથી તેમના નિવેદનો બદલી નાખે છે અને તેનાથી ન્યાયની પ્રક્રિયાને અસર થાય છે, જોકે કાયદા હેઠળ, તેઓ સત્ય અને માત્ર સત્ય જ જણાવવા બંધાયેલા છે.

૫૨. ફોજદારી કેસ પુરાવાઓ (ભલે તે પ્રત્યક્ષ પુરાવા હોય કે સંજોગોવશાત પુરાવા) ના પાયા પર બનેલો હોય છે જે કાયદામાં સ્વીકાર્ય હોય છે. મુક્ત અને ન્યાયી ટ્રાયલ એ ફોજદારી ન્યાયશાસ્ત્રનો પાયો છે. મોટાભાગે લોકોના મનમાં એવી વાજબી આશંકા હોય છે કે રાજ્ય સરકાર દ્વારા નિયુક્ત કરાયેલ પ્રોસિક્યુટર સાથેની ફોજદારી ટ્રાયલ મુક્ત કે ન્યાયી નથી होती જેમાં અવારનવાર ફરીયાદપક્ષના સાક્ષીઓ હોસ્ટાઈલ થયા હતા.

૫૩. અમે ફોજદારી અપીલોની સુનાવણી કરતી વખતે નોંધ્યું છે કે, પબ્લિક પ્રોસિક્યુટર દ્વારા હોસ્ટાઈલ સાક્ષીની વ્યવહારિક રીતે કોઈ અસરકારક અને અર્થપૂર્ણ ઉલટતપાસ કરવામાં આવતી નથી. પબ્લિક પ્રોસિક્યુટર માત્ર કોડની કલમ ૧૬૧ હેઠળના તેના પોલીસ નિવેદન સાથે હોસ્ટાઈલ સાક્ષીનો સામનો કરશે અને તેની સાથે વિરોધાભાસ દર્શાવશે. પબ્લિક પ્રોસિક્યુટર માત્ર વિરોધાભાસને રેકૉર્ડ પર લાવશે અને ત્યારબાદ તપાસ અધિકારીના પુરાવા દ્વારા તે વિરોધાભાસોને સાબિત કરશે. આ પૂરતું નથી. ઉલટતપાસના ઉદ્દેશ્યો મુખ્ય પુરાવાની ચોકસાઈ, વિશ્વસનીયતા અને સામાન્ય મૂલ્યને પડકારવાનો, સાક્ષી દ્વારા અગાઉ જણાવેલ હકીકતોને ચકાસવાનો, વિસંગતતા શોધવા અને ઉજાગર કરવાનો અથવા દબાયેલી હકીકતો બહાર લાવવાનો છે જે ઉલટતપાસ કરનાર પક્ષના કેસને સમર્થન આપશે. અમે જે સમજાવવાનો પ્રયાસ કરી રહ્યા છીએ તે એ છે કે હોસ્ટાઈલ સાક્ષીની વિગતવાર ઉલટતપાસ કરવી અને એ સ્થાપિત કરવાનો પ્રયાસ કરવો એ પબ્લિક પ્રોસિક્યુટરની ફરજ છે કે સાક્ષી જૂઠું બોલી રહ્યો છે અને કોડની કલમ ૧૬૧ હેઠળ નોંધાયેલા તેના પોલીસ નિવેદનથી ઇરાદાપૂર્વક ફરી ગયો છે. એક સારો, અનુભવી અને કાબેલ પબ્લિક પ્રોસિક્યુટર માત્ર વિરોધાભાસોને રેકૉર્ડ પર લાવશે નહીં, પરંતુ એ સ્થાપિત કરવા માટે હોસ્ટાઈલ સાક્ષીની લંબાણપૂર્વક ઉલટતપાસ પણ કરશે કે કોઈ પણ કારણસર, સાક્ષી તેના અગાઉના નિવેદનમાંથી ફરી ગયો છે.

પજ. ઉપરોક્ત સંદર્ભમાં, અમે પેરુમલ વિ. જાનકી, (૨૦૧૪)૫ SCC ૩૭૭ માં નોંધાયેલ સુપ્રીમ કોર્ટના નિર્ણયનો સંદર્ભ આપી શકીએ છીએ, જેમાં સુપ્રીમ કોર્ટે નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું હતું:

“૧૯. તેથી, કલમ ૧૯૫ ની પેટા-કલમ (૪) જે કંઈ કહે છે તે એ છે કે ન્યાયિક વહીવટના માળખામાં કોઈ ચોક્કસ કોર્ટ અન્ય કોર્ટના તાબામાં છે કે કેમ તે હકીકતને ધ્યાનમાં લીધા વિના, કલમ ૧૯૫(૧) હેઠળની સત્તાઓનો ઉપયોગ કરવાના હેતુ માટે, મૂળ કોર્ટ દ્વારા પસાર કરાયેલા હુકમનામા અથવા સજા બંનેમાંથી અપીલો પર વિચાર કરવા સક્ષમ દરેક અપીલેટ કોર્ટને કલમ ૧૯૫(૧) હેઠળના અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરવા સક્ષમ કોર્ટ ગણવામાં આવે છે. હાઈકોર્ટ એ બંધારણીય અદાલતો હોવાથી જે વિસ્તાર પર હાઈકોર્ટ તેના અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરે છે તે પ્રદેશની અંદરની તમામ અદાલતો પર દેખરેખ રાખવાની સત્તાઓ ધરાવે છે, તે અમારા મતે, નિશ્ચિતપણે એક એવી કોર્ટ છે જે કલમ ૧૯૫(૧) હેઠળના અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરી શકે છે. આવી સત્તાઓનો ઉપયોગ કરવા પર કોઈ ચોક્કસ બંધારણીય મર્યાદાની ગેરહાજરીમાં, હાઈકોર્ટ આવી સત્તાનો ઉપયોગ કાં તો તેને કરવામાં આવેલી અરજી પર અથવા જ્યારે પણ ન્યાયના હિતમાં માંગ હોય ત્યારે સ્વયં પ્રેરણાથી કરી શકે છે.

૨૦. હાઈકોર્ટ પાસે માત્ર આવા અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરવાનો અધિકાર નથી પરંતુ યોગ્ય કેસોમાં આવી સત્તાનો ઉપયોગ કરવાની જવાબદારી પાડા છે. આવી જવાબદારી, અમારા મતે, બે પરિબળોમાંથી ઉદ્ભવે છે –
(૧) કલમ ૧૯૫ હેઠળ નિર્ધારિત ગુનાઓના સંદર્ભમાં ફોજદારી કાર્યવાહી શરૂ કરવા માટે પીડિત વ્યક્તિઓની સ્વતંત્રતાને પ્રતિબંધિત કરતી કલમ ૧૯૫ દ્વારા બનાવવામાં આવેલ પ્રતિબંધ; (૨) આવા ગુનાઓ કાં તો જાહેર સેવકોની કાયદેસર સત્તાના તિરસ્કાર અથવા જાહેર ન્યાય વિરુદ્ધના ગુનાઓ સાથે સંબંધિત છે.

૨૧.કોઈપણ દેખરેખ અન્ય કોઈ સત્તાની જેમ જ ન્યાયિક પ્રક્રિયાની ભવ્યતા અને કાનૂની વ્યવસ્થાની શુદ્ધતા જાળવવા માટે યોગ્ય કેસમાં સત્તાનો ઉપયોગ કરવાની જવાબદારી પરોક્ષ રીતે ધરાવે છે. જ્યારે ગુનાઓ આચરવાના આ આક્ષેપો જાહેર ન્યાય સાથે સંબંધિત હોય ત્યારે આવી જવાબદારી વધુ ઊંડી બને છે.”

પપ. મનિલામાં વિનોદ કુમારી વિરુદ્ધ એમ. પી. રાજ્ય, ૨૦૦૮માં અહેવાલ આપ્યો હતો. એલ. જે. ૩૮૬૭, સુપ્રીમ કોર્ટ પેરા ૯ અને ૧૦માં નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું હતું:

“૯. આ જોગવાઈનો ઉદ્દેશ ખોટી જુઝાનીનો સંક્ષિપ્ત રીતે સામનો કરવાનો છે.

૧૦. ખોટી જુઝાનીની દુષ્ટતાએ મૌખિક પુરાવાના આધારે કેસોમાં ભયજનક દરખાસ્તો ધારણ કરી છે અને જોખમનો અસરકારક રીતે સામનો કરવા માટે અદાલતો માટે જોગવાઈનો વધુ અસરકારક અને વારંવાર ઉપયોગ કરવો ઈચ્છનીય છે.”

૫૬. આમ, સુપ્રીમ કોર્ટનો સંદેશ મોટો અને સ્પષ્ટ છે. સાક્ષીઓ હોસ્ટાઈલ થવાના જોખમનો સામનો કરવા માટે, ટ્રાયલ કોર્ટોએ કોડની કલમ ૩૪૪ અથવા ૩૪૦, જે પણ લાગુ પડતી હોય, તેનો વધુ અસરકારક અને વારંવાર ઉપયોગ કરવો જોઈએ.

૫૭. મુક્ત અને ન્યાયી ટ્રાયલ એ ભારતની બંધારણની કલમ ૨૧ ની પૂર્વશરત છે. ફોજદારી ન્યાય પ્રણાલી માત્ર આરોપી વ્યક્તિઓના હિતની રક્ષા માટે જ નથી, પરંતુ પીડિતોના અધિકારો પ્રત્યે પણ સમાન રીતે સમર્પિત છે. જો ફોજદારી ટ્રાયલ મુક્ત અને ન્યાયી નથી, તો ન્યાયાધીશની ન્યાયિક નિષ્પક્ષતા અને ન્યાય વિતરણ પ્રણાલીમાં જનતાનો વિશ્વાસ ડગમગી જશે. ન્યાયી ટ્રાયલનો ઈનકાર એ આરોપીને જેટલો અન્યાય છે તેટલો જ પીડિત અને સમાજને પણ અન્યાય છે. જ્યાં સુધી ટ્રાયલનું સંચાલન કરનાર નિષ્પક્ષ ન્યાયાધીશ,

પ્રામાણિક અને ન્યાયી બચાવ પક્ષના વકીલ અને સમાન રીતે પ્રામાણિક અને ન્યાયી પબ્લિક પ્રોસિક્યુટર ન હોય ત્યાં સુધી કોઈપણ ટ્રાયલને ન્યાયી ટ્રાયલ ગણી શકાય નહીં. ન્યાયી ટ્રાયલમાં આવશ્યકપણે પ્રોસિક્યુટરને આરોપીનો દોષ સાબિત કરવાની વાજબી અને યોગ્ય તક અને આરોપીને તેની નિર્દોષતા સાબિત કરવાની તક શામેલ છે. [જુઓ દીનુભાઈ બોધાભાઈ સોલંકી વિ. ગુજરાત રાજ્ય અને અન્ય (ક્રિમિનલ અપીલ નં. ૪૯૨/૨૦૧૪ સુપ્રીમ કોર્ટ દ્વારા ૩૦ ઓક્ટોબર ૨૦૧૭ ના રોજ નિર્ણીત)].

૫૮. અમે કોડની કલમ ૩૪૪ અને તેના ઉદ્દેશ્ય વિશે પણ સ્પષ્ટ ખ્યાલ આપી શકીએ છીએ. કલમ ૩૪૪ ત્રણ પગલાઓની કલ્પના કરે છે, એટલે કે, (i) ચુકાદા અથવા અંતિમ આદેશ આપતી વખતે સેશન્સ કોર્ટ અથવા ફર્સ્ટ ક્લાસ મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા અભિપ્રાયની અભિવ્યક્તિ કે સાક્ષીએ ઇરાદાપૂર્વક ખોટા પુરાવા આપ્યા છે અથવા આવા પુરાવા બનાવટી કર્યા છે; (ii) કોર્ટ અથવા મેજિસ્ટ્રેટનો સંતોષ કે ન્યાયના હિતમાં તે જરૂરી અને ઉચિત છે કે સાક્ષી પર તેના દ્વારા આચરવામાં આવેલા ગુના માટે સંક્ષિપ્ત રીતે કેસ ચલાવવામાં આવે; અને (iii) ગુનેગારને કારણ દર્શાવવાની વાજબી તક આપવી કે શા માટે તેને આવી સજા ન થવી જોઈએ. બધી શરતો ફરજિયાત છે.

૫૯. નારાયણ સ્વામી વિ. સ્ટેટ ઓફ મહારાષ્ટ્ર, એઆઈઆર ૧૯૭૧ એસસી ૧૭૮૯ માં, સુપ્રીમ કોર્ટે સ્પષ્ટપણે સમજાવ્યું હતું કે કયા ઉદ્દેશ્ય સાથે કલમ

૪૭૯-A (નવા કોડની કલમ ૩૪૪) ઘડવામાં આવી હતી. અમે સંબંધિત અવલોકનો નીચે મુજબ ટાંકી શકીએ છીએ :

“ખોટી જુબાની અને ખોટા પુરાવા બનાવવાના દૂષણો, જે આપણી ન્યાયિક પ્રણાલીને કોરી ખાઈ રહ્યા છે તે વ્યાપક દૂષણને શક્ય તેટલી હદે નાબૂદ કરવાના વિચાર સાથે આ કલમ કોડમાં દાખલ કરવામાં આવી હતી. ન્યાયિક કાર્યવાહીમાં ખોટા પુરાવા આપનારા અથવા બનાવટી પુરાવાનો ઉપયોગ કરનારાઓ સામે કેસ ચલાવવાની બાબતમાં તત્કાલીન અસ્તિત્વમાં રહેલી પ્રક્રિયા ધીમી અને બિનઅસરકારક હોવાનું જણાયું હતું. તેથી ફોજદારી પ્રક્રિયા સંહિતાની કલમ ૪૭૬ થી ૪૭૯ માં નિર્ધારિત પ્રક્રિયાનો આશરો લીધા વિના ખોટી જુબાની અથવા ખોટા પુરાવા બનાવવા માટે દોષિત સાક્ષીઓ સામે તાત્કાલિક ફરીયાદ કરવા માટે ટ્રાયલ કોર્ટ તેમજ અપીલેટ કોર્ટ બંનેને સત્તા આપવામાં આવી હતી. પરંતુ તે જ સમયે કાયદાકીય સભાને લાગ્યું કે તે વ્યક્તિઓ સામે કાર્યવાહી કરતા પહેલા, કોર્ટે એવો અભિપ્રાય બનાવવો જોઈએ કે સાક્ષીએ કાં તો ઇરાદાપૂર્વક ખોટા પુરાવા આપ્યા છે અથવા ઇરાદાપૂર્વક ખોટા પુરાવા બનાવ્યા છે અને વધુમાં એવો અભિપ્રાય બનાવવો જોઈએ કે ન્યાયના હિતમાં તે ઉચિત છે કે સાક્ષીએ આચરેલા ગુના માટે તેની સામે કાર્યવાહી થવી જોઈએ.”

૬૦. સંહિતાની કલમ ૩૪૪ ૧૮૯૮ની જૂની સંહિતાની તેની અનુરૂપ કલમ ૪૭૯-એ થી સંપૂર્ણ રીતે અલગ પાડે છે. ૧૯૫૫ના સુધારા અધિનિયમ દ્વારા ખોટી જુબાનીની દુષ્ટતાને નાબૂદ કરવાના ઉદ્દેશ્ય સાથે જૂની સંહિતામાં કલમ ૪૭૯-એ દાખલ કરવામાં આવી હતી. જોકે, તે ઇચ્છિત અસર હાંસલ કરવામાં નિષ્ફળ રહી હતી. તેના જગ્યાએ અહેવાલમાં કાયદા પંચે કહ્યું:

“તેની શરૂઆત થઈ ત્યારથી આ વિભાગ મુશ્કેલીનું કારણ રહ્યું છે. જો ખોટી જુબાની માટે ઝડપી સજા એ લક્ષ્ય છે, તો પછી કલમ પૂરતી દૂર નથી ”

૬૧. અમે કલમ ૩૪૪ની સરખામણી જૂની કલમ ૪૭૯-એ સાથે નીચે મુજબ કરી શકીએ છીએ:

“૪૭૯-એ. ખોટા પુરાવાના અમુક કિસ્સાઓમાં કાર્યવાહી:-

(૧) કલમ ૪૭૬ થી ૪૭૯ માં સમાવિષ્ટ કંઈપણ હોવા છતાં, જ્યારે કોઈ સિવિલ, મહેસૂલ અથવા ફોજદારી અદાલતનો અભિપ્રાય હોય કે સાક્ષી તરીકે તેની સમક્ષ હાજર થયેલી કોઈપણ વ્યક્તિએ ન્યાયિક કાર્યવાહીના કોઈપણ તબક્કે ઇરાદાપૂર્વક ખોટા પુરાવા આપ્યા છે અથવા ન્યાયિક કાર્યવાહીના કોઈપણ તબક્કે ઉપયોગમાં લેવાના હેતુથી ઇરાદાપૂર્વક ખોટા

પુરાવા બનાવ્યા છે, અને ખોટી જુબાનીની દુષ્ટતાઓને નાબૂદ કરવા અને ખોટા પુરાવાના બનાવટ માટે અને જ્યાંયના હિતમાં, તે અનુકૂળ છે કે આવા સાક્ષી સામે તે ગુના માટે કાર્યવાહી થવી જોઈએ જે ચુકાદો આપતી વખતે અથવા અંતિમ આદેશનો નિકાલ કરતી વખતે તેના દ્વારા કરવામાં આવ્યો હોવાનું જણાય છે. આવી કાર્યવાહીઓ માટે, તેના કારણો દર્શાવતા તે અસર માટેના તારણની નોંધ કરી શકાય છે અને જો તે યોગ્ય લાગે તો, સાક્ષીને સુનાવણીની તક આપ્યા પછી, અદાલતના અધ્યક્ષ અધિકારી દ્વારા હસ્તાક્ષરિત લેખિતમાં ફરિયાદ કરી શકે છે, જે અદાલતના મતે, ખોટો અથવા બનાવટી છે અને તે અધિકારક્ષેત્ર ધરાવતા પ્રથમ વર્ગના મેજિસ્ટ્રેટને મોકલી શકે છે અને જો આરોપી અદાલતમાં હાજર હોય, તો તે આવા મેજિસ્ટ્રેટ સમક્ષ હાજર થવા માટે પૂરતી સુરક્ષા લઈ શકે છે અને કોઈપણ વ્યક્તિને હાજર થવા અને આવા મેજિસ્ટ્રેટ સમક્ષ પુરાવા આપવા માટે બંધન કરી શકે છે:

પરંતુ જ્યાં ફરિયાદ કરતી અદાલત ઉચ્ચ અદાલત હોય, ત્યાં ફરિયાદ પર અદાલત દ્વારા નિયુક્ત કરાયેલા અદાલતના અધિકારી દ્વારા સહી કરી શકાય છે.

સમજૂતી:આ પેટા-કલમના હેતુ માટે, પ્રેસિડેન્સી મેજિસ્ટ્રેટને પ્રથમ વર્ગના મેજિસ્ટ્રેટ માનવામાં આવશે.

(૨) આવા મેજિસ્ટ્રેટ કાયદા અનુસાર અને કલમ ૨૦૦ હેઠળ કરવામાં આવેલી ફરિયાદ પર હોય તેમ કાર્યવાહી કરશે;

(૩) પેટા-કલમ (૧) હેઠળ નોંધાયેલા કોઈપણ તારણો અને કરવામાં આવેલી ફરિયાદ સામે કોઈ અપીલ કરવામાં આવશે નહીં.

(૪) જ્યાં, કોઈ પણ કિસ્સામાં, પેટા-કલમ (૧) હેઠળ ફરિયાદ કરવામાં આવી હોય અને ન્યાયિક કાર્યવાહીમાં લેવામાં આવેલા નિર્ણય સામે અપીલ કરવામાં આવી હોય, જેમાંથી આ બાબત ઊભી થઈ હોય, ત્યાં મેજિસ્ટ્રેટ સમક્ષ કેસની સુનાવણી જેની પાસે ફરિયાદ મોકલવામાં આવી હતી અથવા જેની પાસે કેસ ટ્રાન્સફર કરવામાં આવ્યો હોય, તે અપીલનો નિર્ણય ન થાય ત્યાં સુધી સ્થગિત કરવામાં આવશે; અને અપીલ અદાલત, જેની સામે ફરિયાદ સાંભળવાની તક આપવામાં આવી છે તે વ્યક્તિને સુનાવણીની તક આપ્યા પછી, જો તે યોગ્ય લાગે, તો ફરિયાદ પાછી ખેંચવાનો આદેશ આપી શકે છે; અને વધુ આદેશની એક નકલ મેજિસ્ટ્રેટને મોકલવામાં આવશે, જેમની સમક્ષ અરજી કરવામાં આવી છે. કેસની સુનાવણી બાકી છે;

(૫) કોઈ પણ કિસ્સામાં, ફોજદારી અદાલતના દીવાની, મહેસૂલના કોઈ પણ નિર્ણય સામે અપીલ કરવામાં આવી હોય પરંતુ પેટા-કલમ (૧) હેઠળ કોઈ ફરિયાદ કરવામાં આવી ન હોય, તો ઉપરોક્ત પેટા-કલમ હેઠળ આવી દીવાની, મહેસૂલ અથવા ફોજદારી અદાલતને આપવામાં આવેલી શક્તિનો ઉપયોગ અપીલ અદાલત કરી શકે છે; અને જ્યાં અપીલ અદાલત આવી ફરિયાદ કરે છે, ત્યાં પેટા-કલમ (૧) ની જોગવાઈઓ તે મુજબ લાગુ થશે, પરંતુ અસરગ્રસ્ત વ્યક્તિને સુનાવણીની તક આપ્યા વિના, આવો કોઈ આદેશ આપવામાં આવશે નહીં.

(૬) જો આવી વ્યક્તિના સંબંધમાં આ કલમ હેઠળ કાર્યવાહી હાથ ધરવામાં આવે તો કલમ ૪૭૬ થી ૪૭૮ હેઠળ કોઈ કાર્યવાહી હાથ ધરવામાં આવશે નહીં, જેમાં ખોટા પુરાવા આપવા અથવા બનાવટી બનાવવા માટે વ્યક્તિની કાર્યવાહીનો સમાવેશ થાય છે.”

“કલમ ૩૪૪ (નવી) ખોટી સાબિતી આપતી સુનાવણી માટેની સારાંશ પ્રક્રિયા:—

(૧) જો, કોઈપણ ન્યાયિક કાર્યવાહીનો નિકાલ કરતા કોઈપણ ચુકાદા અથવા અંતિમ આદેશ આપતી વખતે, સેશન્સ કોર્ટ અથવા ફર્સ્ટ ક્લાસ મેજિસ્ટ્રેટ એવો અભિપ્રાય વ્યક્ત કરે છે કે આવી કાર્યવાહીમાં હાજર થનાર

કોઈપણ સાક્ષીએ જાણીજોઈને અથવા ઇરાદાપૂર્વક ખોટા પુરાવા આપ્યા છે અથવા ખોટા પુરાવા બનાવ્યા છે, એવા ઇરાદાથી કે આવા પુરાવાનો આવી કાર્યવાહીમાં ઉપયોગ થવો જોઈએ; જો તેને સંતોષ થાય કે ન્યાયના હિતમાં તે જરૂરી અને ઉચિત છે કે સાક્ષી સામે ખોટા પુરાવા આપવા અથવા બનાવવા માટે સંક્ષિપ્ત રીતે કેસ ચલાવવામાં આવે, તો ગુનાનું સંજ્ઞાન લઈ શકે છે અને ગુનેગારને આવા ગુના માટે શા માટે સજા ન થવી જોઈએ તેનું કારણ દર્શાવવાની વાજબી તક આપ્યા પછી, આવા ગુનેગાર સામે સંક્ષિપ્ત રીતે કેસ ચલાવી શકે છે અને તેને ત્રણ મહિના સુધીની મુદત માટે કેદની સજા, અથવા પાંચસો રૂપિયા સુધીનો દંડ, અથવા બંનેની સજા કરી શકે છે.

(૨) આવા દરેક કેસમાં કોર્ટ સંક્ષિપ્ત સુનાવણી માટે સૂચવવામાં આવેલી પ્રક્રિયાને શક્ય તેટલી નજીકથી અનુસરશે.

(૩) આ કલમમાં કંઈપણ ગુના માટે કલમ ૩૪૦ હેઠળ ફરિયાદ કરવાની અદાલતની સત્તાને અસર કરશે નહીં, જ્યાં તે આ કલમ હેઠળ આગળ વધવાનું પસંદ કરતું નથી;

(જ) પેટા-કલમ (૧) હેઠળ કોઈ કાર્યવાહી શરૂ થયા પછી, સત્ર અદાલત અથવા પ્રથમ વર્ગના મેજિસ્ટ્રેટને હાજર કરવામાં આવે છે કે જે ચુકાદા અથવા આદેશમાં તે પેટા-કલમમાં ઉલ્લેખિત અભિપ્રાય વ્યક્ત કરવામાં આવ્યો છે તેની સામે અપીલ અથવા પુનરાવર્તન માટેની અરજીને પ્રાધાન્ય આપવામાં આવ્યું છે અથવા દાખલ કરવામાં આવી છે અથવા તે અપીલ અથવા પુનરાવર્તન માટેની અરજીનો નિકાલ ન થાય ત્યાં સુધી તે સુનાવણીની આગળની કાર્યવાહી પર રોક લગાવશે, અને તે પછી સુનાવણીની આગળની કાર્યવાહી પુનરાવર્તન માટેની અપીલ અથવા અરજીના પરિણામોનું પાલન કરશે.”

૬૨. બંનેમાં સામાન્ય બાબત એ છે કે બે કલમો દ્વારા આપવામાં આવેલી સત્તાનો ઉપયોગ ન્યાયિક કાર્યવાહીનો નિકાલ કરતા ચુકાદા અથવા અંતિમ આદેશ આપતી વખતે થવો જોઈએ. જૂની કલમ ૪૭૯-A હેઠળ કોર્ટને ગુનેગારને જાતે જ સજા આપવાની સત્તા આપવામાં આવી ન હતી અને તેને અધિકારક્ષેત્ર ધરાવતા પ્રથમ વર્ગના મેજિસ્ટ્રેટ સમક્ષ ફરીયાદ નોંધાવવાની જરૂર હતી. હવે કલમ ૩૪૪ હેઠળ સેશન્સ કોર્ટ અથવા ફર્સ્ટ ક્લાસ મેજિસ્ટ્રેટને જાતે જ સંજ્ઞાન લેવાની અને ગુનેગાર પર સંક્ષિપ્ત રીતે કેસ ચલાવવાની સત્તા આપવામાં આવી છે. જોકે, આ જોગવાઈનો વ્યાપ સ્પષ્ટપણે ખોટી જુબાનીના કેસો સુધી મર્યાદિત કરવામાં આવ્યો છે. તે કોર્ટને નાની સજા પસાર કરવાની સત્તા આપે છે જે ત્રણ

મહિના અને દંડ સુધી લંબાવી શકાય છે. જૂની કલમ હેઠળ લાદવામાં આવનાર સજા ભારતીય દંડ સંહિતાની જોગવાઈ દ્વારા સંચાલિત થતી હતી. જૂની કલમ હેઠળ જો કલમ ૪૭૯-A હેઠળ કાર્યવાહી કરી શકાતી હોય તો કલમ ૪૭૬ થી ૪૭૯ હેઠળની કાર્યવાહી સંપૂર્ણપણે બાકાત રાખવામાં આવી હતી. કલમ ૩૪૪ ની પેટા-કલમ (૩) દ્વારા હવે એ સ્પષ્ટ કરવામાં આવ્યું છે કે આ કલમમાં કંઈપણ કલમ ૩૪૦ હેઠળ ફરીયાદ કરવાની કોર્ટની સત્તાને અસર કરશે નહીં જ્યાં તે કલમ ૩૪૪ હેઠળ આગળ વધવાનું પસંદ કરતી નથી.

૬૩. આને ધ્યાનમાં રાખીને, કલમ ૩૪૪ નું તેના પોતાના શબ્દો અને વિષયવસ્તુ પર અર્થઘટન કરવું પડશે. તેનું સંચાલન ખૂબ જ મર્યાદિત છે અને તે ફક્ત કાર્યવાહીમાં સાક્ષી દ્વારા ખોટા પુરાવા આપવા અથવા બનાવવાના કિસ્સામાં જ લાગુ પડે છે. જે ગુનાઓ આ શ્રેણીમાં આવતા નથી તે આ કલમના દાયરાની બહાર છે. વધુમાં, કલમ ૩૪૪ એક સક્ષમ બનાવતી જોગવાઈ છે. તે ભારતીય દંડ સંહિતા અથવા ફોજદારી પ્રક્રિયા સંહિતામાં રહેલી જોગવાઈઓની પૂરક છે અને તેના અપમાન કે અવેજીમાં નથી. કલમનો ઉદ્દેશ્ય ખોટા પુરાવા આપવા અથવા બનાવટ કરવાના ગુનાની ઝડપી સુનાવણીની સુવિધા આપવાનો છે જે કોઈપણ ચુકાદા અથવા અંતિમ આદેશ આપતી વખતે કોર્ટના ધ્યાનમાં આવે છે. અમારા મતે, કલમ ૩૪૪ ની યોજના એવી જણાય છે કે તે ખોટા પુરાવા આપવા અથવા બનાવવા માટે ગુનેગારોને સજા આપવા અને કેસ ચલાવવાનો વધારાનો માર્ગ પૂરો પાડે છે. આ જોગવાઈ વિવેકાધીન છે અને જ્યાં કોર્ટ માને છે

કે તે જટિલ પ્રશ્નો ઉભા કરે તેવી શક્યતા છે અથવા કૃત્ય અન્યથા વધુ ગંભીર સજાને પાત્ર છે અથવા જ્યાં ટ્રાયલ ચુકાદા અથવા અંતિમ આદેશના તબક્કે પહોંચે તે પહેલાં જ કાર્યવાહી ઉચિત માનવામાં આવે છે, તો કોર્ટ માટે કોડમાં રહેલી સામાન્ય જોગવાઈઓ હેઠળ કાર્યવાહી શરૂ કરવાનો નિર્દેશ આપવો ખુલ્લો છે. અલબત્ત, જો કોડની કલમ ૩૪૪ ની તમામ શરતો સંતોષાય છે અને કોર્ટ ન્યાયના હિતમાં સંજ્ઞાન લેવાનું અને કેસ જાતે ચલાવવાનું ઉચિત માને છે, તો તે તેમ કરી શકે છે પરંતુ જ્યારે મુખ્ય કેસ ચુકાદા અથવા અંતિમ આદેશના તબક્કે પહોંચે ત્યારે આવો માર્ગ અપનાવી શકાય છે.

૬૪. કલમ અંતર્ગત રહેલો હેતુ કલમ ૩૪૦ હેઠળ કાર્યવાહી શરૂ કરવામાં રહેલા વિલંબને ટાળવાનો છે. આથી, કલમની જોગવાઈઓનું ચુસ્ત પાલન થવું જોઈએ. અને હેતુ કોર્ટને વધુ ભયંકર કિસ્સાઓનો સામનો કરવા માટે શસ્ત્રથી સજ્જ કરવાનો પણ છે. જો ચુકાદો આપતી વખતે, ફરીયાદ દાખલ કરવા માટે ઉપલબ્ધ સામગ્રી પર કોઈ અભિપ્રાય બનાવી શકાતો નથી, તો આ કલમ લાગુ પડશે નહીં (જુઓ સંતોષ સિંહ વિ. ઈઝહાર હુસૈન અને અન્ય, એઆઈઆર ૧૯૭૩ એસસી ૨૧૯૦).

૬૫. શબ્દીર વિ. સ્ટેટ ઓફ મહારાષ્ટ્ર, એઆઈઆર ૧૯૬૩ એસસી ૮૧૬ માં, એવું ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે જ્યાં કોર્ટે એવો અભિપ્રાય બનાવ્યો હોય કે ભલે સાક્ષીએ ઈરાદાપૂર્વક ખોટા પુરાવા આપ્યા હોય અથવા ઈરાદાપૂર્વક ખોટા પુરાવા

બનાવ્યા હોય, તેના દ્વારા કરવામાં આવેલ ખોટી જુઝાની અથવા બનાવટની પ્રકૃતિ એવી નથી કે ન્યાયના હિતમાં ફરીયાદ કરવી ઉચિત બને, તો તેની પાસે ફરીયાદ ન કરવાનો વિવેકાધિકાર છે. આ કલમ લાગુ કરવા માટે નીચેની આવશ્યકતાઓ છે :

(i) આરોપી ન્યાયિક કાર્યવાહીમાં સાક્ષી તરીકે હાજર થયો હોવો જોઈએ;

(ii) તેણે આવી કાર્યવાહીના કોઈપણ તબક્કે ખોટી જુઝાનીનો ગુનો કર્યો હોવો જોઈએ;

(iii) ચુકાદા અથવા અંતિમ આદેશમાં એવું તારણ હોવું જોઈએ કે પુરાવા ખોટી રીતે આપવામાં આવ્યા હતા અથવા જાણીજોઈને અથવા જાણીજોઈને બનાવટી બનાવવામાં આવ્યા હતા;

(iv) અદાલત અથવા મેજિસ્ટ્રેટને સંતોષ થયો હોવો જોઈએ કે ન્યાયના હિતમાં તે જરૂરી અને અનુકૂળ છે કે ગુનેગારને સજા થવી જોઈએ;

(v) આરોપીને કાર્યવાહી સામે કારણ દર્શાવવા માટે કહેવામાં આવે છે.

૬૬. અમે સંહિતાની કલમ ૩૪૦ અને કલમ ૩૪૪ વચ્ચેના તફાવત અંગે પણ યોગ્ય વિચાર આપી શકીએ છીએ. એક તરફ કલમ ૩૪૦ અને ૩૪૧ અને બીજી તરફ કલમ ૩૪૪ વચ્ચેનો તફાવત નીચે મુજબ છે: જ્યારે પ્રથમ કલમ ૧૯૫ (૧) (બી) માં ઉલ્લેખિત તમામ ગુનાઓને આવરી લે છે, ત્યારે બાદમાં જાણીજોઈને અથવા જાણીજોઈને ખોટા પુરાવા આપવા અથવા બનાવટી બનાવવાના માત્ર બે ગુનાઓ સાથે વ્યવહાર કરે છે. બીજું, પહેલામાં, અદાલત દ્વારા સુઓ મોટો અથવા અરજી પર કાર્યવાહી થઈ શકે છે; પરંતુ બાદમાં, કોઈ અરજી પર વિચાર કરવામાં આવતો નથી.

૬૭. કલમ ૩૪૪ ની જોગવાઈઓ ત્યારે જ અમલમાં આવે છે જ્યારે ચુકાદો આપતી વખતે એ નિષ્કર્ષ પર આવવા માટે રેકૉર્ડ પર સામગ્રી હોય કે કોર્ટ સમક્ષ હાજર થનાર સાક્ષીએ ખોટા પુરાવા આપ્યા છે અથવા ખોટા પુરાવા બનાવ્યા છે. પરંતુ, જ્યારે ચુકાદો આપ્યા પછી પુરાવાની ખોટી સાબિતી સ્થાપિત કરતી હકીકતો કોર્ટના ધ્યાન પર લાવવામાં આવે છે, ત્યારે કલમ ૩૪૪ આકર્ષિત થતી નથી. જોકે, આવા સંજોગોમાં કોર્ટ માટે કલમ ૩૪૦ હેઠળ આગળ વધવાનું ખુલ્લું રહેશે.

૬૮. પરિણામે, અપીલ સફળ થાય છે અને આથી મંજૂર કરવામાં આવે છે. પમા એડિશનલ સેશન્સ જજ, અંજાર, જિલ્લો કરછ દ્વારા સેશન્સ કેસ નં. ૮૭/૨૦૧૫ (જૂનો કેસ નં. ૫૪/૨૦૧૨) માં પસાર કરવામાં આવેલ તારીખ ૩૦ જુલાઈ

૨૦૧૮ નો દોષસિદ્ધિ અને સજાનો આદેશ આથી રદ કરવામાં આવે છે અને બાજુ પર રાખવામાં આવે છે. આરોપી-અપીલકર્તાને તેની સામેના ગુનામાંથી નિર્દોષ મુક્ત કરવામાં આવે છે અને જો અન્ય કોઈ કેસમાં જરૂર ન હોય, તો તેને તાત્કાલિક મુક્ત કરવામાં આવે.

(જે. બી. પારડીવાલા, ન્યાયમૂર્તીશ્રી)

(એ. સી.રાઓ., ન્યાયમૂર્તીશ્રી)

/મોઈનુદ્દીન

This judgment has been translated using AI Tool – SUVAS.

=====

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.